

کارتیکرنا تمهني ل سهر نهاديي نهنامين پهرلهماني هرئما کوردستاني 1992-2022

هزار بشير سعدون* و محمد تترخان عبدالرحمن

پشکا سيستمين سياسي و سياسهنا گشتي، کوليژا زانستين سياسي، زانکوييا دهوك هرئمي کوردستان-عيراق.

تاريخ الاستلام: 2024/01 تاريخ القبول: 2024/04 تاريخ النشر: 2024/08 <https://doi.org/10.26436/hjuoz.2024.12.3.1360>

پوخته:

تمهني بايلوژيي مروڤان کارتیکرني دکمت ل سهر هموو چالاکي و ئهركين ب مروڤان دهينه سپاردن. تمهني هر وسان کارتیکرن هميه ل سهر نهاديي سازييان ب گشتي و ب تاييهتي پهرلهماني، د قئ چوارچووقئ دا تمهني پهرلهمانتاري پهمنديداره ب نهاديي پهرلهماني، نهوژي ب چهند ريکين جيواز: سهربوړ و شارهزاهي، نوينراتيا راستهفينه، شيانين مهعرفي، شيانين جهستهيي و شارهزاييا تهکنيکي و هند. پرانينا پهرلهمانين جيهاني د سيستمين ديموکراسي دا دوو ئهركين سهرمهکه ههغه کو نهوژي ياسادانان و چاڤڊيرييه، تمهن کارتیکرنا راستهوخوه ل سهر جيجيکرنا فان ههردو ئهركان هميه. پهرلهمان نيک ژ گرنگرتين سازييان سيستمئ سياسي بي ههر دهولتهکييه، ژ بهر قئ چهندئ گرنه گروپئ ههره کارا و نهکتيڤ يئ تمهني بو قئ ئهركي بهينه ديارکرن. فوکسا فهکوليني ل سهر ههر پينچ خولن پهرلهماني هرئما کوردستانيه ههر ژ سالآ 1992 پشتي نيکمه هلبزارتنين هرئما کوردستاني ههتا سالآ 2022 کو د قئ ماوهي دا پينچ هلبزارتن هاتينه نهجام دان و پينچ خولن پهرلهماني کارئ خوه کرييه. دقان پينچ خولان دا ههرسي گروپين تمهني پشکداربوينه. نارمانجا قئ فهکوليني ديارکرن باشترين و کاراترين گروپئ تمهنييه د ههر پينچ خولن پهرلهماني هرئما کوردستاني دا، ب ريکا بکارنينان ريزازا بهراورکرنئ دناقهرا هموو نهنامين ههر پينچ خولن پهرلهماني هرئما کوردستاني دا ژئ ئاليي تمهن قه و ب تاييهتي خولا پينجهم کول سالآ 2018 هاتبوو هلبزارتن. گرئمانا قئ فهکوليني نهوه کو تمهني ناڤين (Middle Age) د ناڤهرا (35 سالي ههتا 65 سالي)، باشترين تمهنه ژ بو نهناميني سازييا ياسادانان ل هرئما کوردستاني.

پهيقين کليل: گروپئ تمهني، ديموکراسي، پهرلهمان، هرئما کوردستاني، چاڤڊيري، ياسادانا.

پيشگوتن:

گهلي و سازييهکا خوهدان سهرهرييه دناف دهولتهي دا. پهرلهمان ب ريکا دارشتنا ياساين کاريگر، سياسهتئ گشتي يين دهولتهي ريکديخت کو دشيت بيته پلاتفورمهک ژ بو ريکتيختنا کاروبارين دهولتهي، و بهر سفدانا خواستين گهلي و بدستهئيانا گهشهسدنا بهردوام و جيگيرکرن سيستمئ سياسي و چارهسهرکرن کريز و قهيرانين هميه.

کومارا عيراقئ ل گورمهي دهستورئ هميشهيي بي سالآ 2005 کومارهکا پهرلهماني فيدرالي، ديموکراسييه. هر وسان هرئما کوردستانا عيراقئ ل گورمهي رهسفيسي دهستورئ هرئمي 2008، ههرئمهکا کوماري، پهرلهماني، ديموکراسييه. چهندين نهگر ههغه کو هلبزارتن پهرلهمانا هرئما کوردستاني وهک تاکه کهيس گرنگييهک تاييهت دهته قئ فهکوليني. نيکمه: نيکمه ياسايا بهرميا کوردستاني پشتي ناز ادبووني، ياسا ژ مارميا 1 يا هلبزارتن نهجومهني نشئمان يئ هرئما کوردستاني (پهرلهمان) بو. دووم: نيکمه سازييا هرئما کوردستانا عيراقئ ل دهمن ئاڤارکنا کياني هرئما کوردستاني پشتي سهر هلدانا سالآ 1991 پهرلهمان بو. سنيهم: دگهل سهر هلدانا

نهف فهکولينه فوکسي دنيختته سهر تمهني پهرلهمانتاران، و کارتیکرنا تمهني ل سهر نهاديي پهرلهمانتاران و پهرلهماني ومک سازييهکا گرنه و بنگههينا سيستمئ سياسي د هرئما کوردستانا عيراقئ دا. هموو پهرلهمانتارين ههر پينچ خولن پهرلهماني و هموو پوسنين پهرلهماني بوينه نامرازي فهکوليني. پهرلهمان گرنگرتين سازييا دهستههلاتا ياسادانانينيه، نيک ژ ستونين ههرمگرتين سيستمين ديموکراسييه ل سهرانسري جيهاني کو ب ئهركي ياسادانان و چاڤڊيري رادبيت. واته دهستههلاتا ياسادانانئ دهستههلاتهکا سهنتهرييه. پهرلهمان کاکلکا سيستمين ديموکراسييه، ههجوونا پهرلهماني ناهيته واتايا ههجوونا ديموکراسييهتي لي هيچ ديموکراسييهتهک بي ههجوونا پهرلهمانهکئ نهکتيڤ نهشت ههجوونا خوه پهسند بکمت. پهرلهمان و سيستمئ ديموکراسي پهمندييهکا طهردي (علاقة طردية)¹ هميه. نيک ژ سيستمين سياسي يين ريقهبرنا دهولتهي هاتيه بناڤکر ب سيستمئ پهرلهماني، نهف چنده زي ژ بهر سهنتهري بوونا پهرلهمانيه ومک نوينهري راستهفينهيي

* فهکولري بهرپرس.

This is an open access under a CC BY-NC-SA 4.0 license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>)

(پهمندي طهردي: دهمن دوو يکهين د گو هوريني نيک ژ وان زيده بيته يئ دي ژي ب ههمن قهبارمي زيده بيته و بهروفازي ژي درسته). ب¹ واتايهکا دي بي ديموکراسييهکا راستهفينه پهرلهمانهک خودان دهستههلات نينه.

ئەژیندا و پرۆگرامین خوه بین سیاسی د پەرلەمانی هەرێما کوردستانی دا.

چونکی پەرلەمانا هەرێما کوردستانی بەرھ قوناغا پلورالیزما سیاسی ڤه چوو ھیدی بابەتی ناستی پەرلەمانتاران بوو رۆژنەف ژ بو تەڤاھیا نالین سیاسی و جفاکی. نەخاسە تەمەنی پەرلەمانتاران کارتیکنەکا گرنگ ھەبە ل سەر ئەدا و جیجیجیکرنا ئەرکی پەرلەمانی. د زانستین سیاسی دا نھا ل سەرانسەری جیھانی بابەتی تەمەنی پەرلەمانتاران و کاربەستان جھێ گرنگی دانێ و سەر راوەستیاننیه. پشکەک ژ ڤەکۆلەران گرنگی ب ھەبوونا گەنجان وەک تەخەکا گرنکا جفاکی د پەرلەمانی دا ددەن و داخوازا زیدەکرنا ریزمییا وان دکن (Hájek, 2019). بەرھواری ڤی چەندی پشکەکا دن ژ ڤەکۆلینین سیاسی گرنگی ب بابەتی سەربۆر و تەراکوما مەعریفی و سەرھوونێ د بریاردانێ دا ددەن کول گۆرمی بوچوونا وان تەمەنداری گریدانەکا راستەوخۆ دگەل شارەزایی و باندۆرا یاسایی ھەبە (Jeydel & Taylor, 2003) د ڤی بیاڤیدا. بەیلەر و ئەھمورا (Bailer & Ohmura)، پشایاسایی یان پشایاسادانانی دابەش دکن دناڤەرا سێ قوناغان دا: قوناغا لێگەریان یان ڤەکۆلینێ. قوناغا پاراستنا سازیی. قوناغا ڤەقەنداننێ. نارگیۆمینتی سەرھەک یێ وان ئەوہ ژبلی ئەرکی پاراستنا سازیی ب رامانا پاراستا سیستەما سیاسی یا وەلاتی کو پەرلەمان دینامۆیا سەرھەک یا وئ یە، پەرلەمانتار پویستی بەدەمی ھەبە بو ڤیربۆن، شاھرزابوون و کیربۆون دناڤ کارێ پەرلەمانی دا، پاشان ل قوناغا دویمایھێ پەرلەمانتار دگەھیتە ناستەکی بلند ژ شارەزاییا سیاسی و یاسایی کو ھیدی ڤەقەتیانەک دناڤەرا وی و دمنگەر و پارتی سیاسی دا چێ دبیت (Bailer & Ohmura, 2017). ھەروسا، تەمەن گریانەکا راستەوخۆ دگەل نامادەبوون دکۆمبوونین پەرلەمانی و چالاکین دی بین کارێ پەرلەمانی دا ھەبە. ھاجیک بو نمونە تەکەزێ دکەتە سەر وئ چەندی کو پەرلەمانتارین ب تەمەن پتر پشایاسا پروزەیا ساییان دکن و ھەروسا د ھۆلا پەرلەمانیدا پتر نەکتیڤن بریکان ئەنجام دانا موداخەلان و ناخاقتن و داخوایان. ھەروسا شارەزایی و تەمەنی وان پتر رێخوشکەرە بو وەرگرتنا پۆستین گرنگ د ناڤ پەرلەمانی دا وەک وەرگرتنا پۆستان د دەستەیا سەرۆکاتیا پەرلەمانی دا و وەرگرتنا سەرۆکاتیا لژنەیان و فراکسیونان و ھند (Hájek, 2019). لەورا دھیتە گۆتن تەمەنی ناڤین و مەزن گرنگە ریزمییا وان د پەرلەمانی دا یا زیدە بیت ژ بو پاراستنا سەڤامگیریا سیاسی و جفاکی. ل بوارێ پراکتیکی دا ژ ی وینە نە گەلەک یێ جیوازه، چونکە وەک دیار ل پرائیا وەلاتین جیھانی. ل گۆرەیی داتابین ریکخراوا (Inter-Parliamentary Union) گروپێ تەمەنی ناڤین و تەمەنی مەزن پرائیا پەرلەمانتارین جیھانی پیکدینن (Inter-Parliamentary Union, 2023)

د ڤی ڤەکۆلینێ دا ڤەکۆلەران تەمەنی پەرلەمانتاران ل سەر سێ گروپان دابەشکریه: گروپێ تەمەنی گەنج (ژ 25 سالی ھەتا 35 سالی)، گروپێ تەمەنی ناڤین (ژ 35 سالی ھەتا 65 سالی)، گروپێ تەمەنی مەزن (سەر 65 سالی دا).

مگرتیا (ھیۆتیزا) ڤەکۆلینێ: ئەڤ ڤەکۆلینا گریمانی دکەت کو تەمەنی ناڤین (Middle Age) کو د ناڤەرا (35 سالی ھەتا 65 سالی) باشترین تەمەنە ژ بو ئەندامەتیا سازیا یاسادانانی ل ھەرێما کوردستانا عیراڤی.

شەری ناڤخوہ و پارچەبوونا حکومەتا ھەرێما کوردستانی بو دوو ئیدارەیین جیواز دین کۆنترۆلا پارتنیا دیموکراتا کوردستانی دا ل ھەڤلێرێ و ئیکەتیا نیشتمانیا کوردستانی دا ل سلیمانێ، پەرلەمان وەک سازییەک سیاسی و یاسایی ب ئیکگرتی مایەڤە وەک تاکە ھیقی بو خەلکێ کوردستانی. چوارەم: پەرلەمانا ھەرێما کوردستانی جھێ گەنگەشەکران و دەرچوونا گرنگترین بریارین سیاسی بین چارەنڤیساز ل ھەرێما کوردستانی بوو، گرنگترین ژ ی بریتی بوون ژ (بەیانناما فیدرالی لدویڤ بریارا ژمارە 22) ل 1992/10/4 و پەسەندکرنا رەشڤیسی دەستورێ ھەرێما کوردستانی لدویڤ یاسا ژمارە 16) ل 2008/11/26 (پەرلەمانی کوردستان - عیراق، 2008) و ھەروسا رەزامەندی دان ل سەر ئەنجامدانا ریفارندۆما سەرہەڤوویی یا ھەرێما کوردستانی ل سالا 2017 (France24, 2017). پینجەم: بارودۆخی تابیەتی سیاسی ل ھەرێما کوردستانی و ناریشن سیاسی دناڤ ھەریمی دا، دناڤەرا ھەریمی و حکومەتا فیدرال دا، ھەروسا ئاریشە بین ھەریمی بووینە ئەگەر گەلەک جارن پەرلەمانا کوردستانی ببیتە مەیدانا گفۆگۆیین و دانوستاندنن گەرم و توند دناڤەرا ئالی بین سیاسی بین جیواز دا.

ھەرێما کوردستانی ل دەڤەرەکا ئالۆز و پرقەیران دابە کو چەندین مەترسی بین سیاسی، نابۆری، جفاکی، نایدۆلۆژی و ھند بەرسنگا ڤی دەڤەرێ گرتیہ. ل رۆژھەلاتا ناڤین دیموکراسییەتی وەک سیستەم و وەک ریزازا ژبانی نەشیا جھێ پێ خوہ قایم بکەت، عیراق و ھەرێما کوردستانی وەک ئیک ژ سەربۆرین دیموکراسی بین دەگمەن و نوینە ل ڤی دەڤەرێ، ژ بو سەرئەگەفتنا ڤی سەربۆرێ گەلەک جارن ناستەنگ و ئالۆزی ژ ئالین دەولەتین خوەدان سیستەمین نەدیموکراسی و کەڤەشوپ بین رۆژھەلاتا ناڤین ژ بۆسەربۆرا دیموکراسیا عیراڤی دروست دکن ژ بو بەلاڤنەبوونا ڤی سەربۆرێ ل سەرانسەری رۆژھەلاتا ناڤین. ژبەر ڤی چەندی گرنگە ھەرێما کوردستانی خوەدان پەرلەمان و پەرلەمانتەرەکی دانا و خوەدان سەربۆر بیت کو بشیت ھەم کاروبارین ھەرێما کوردستانی برێڤەبەت و د ھەمان دەم دا خوہ دگەل ڤی دەڤەرا ئالۆز و پرگۆھورین بگۆنجینیت.

ھەرێما کوردستانا پشتی ئەنجام دانا ئیکەم ھلیژارتن ل سالا 1992 پەرلەمانی وئ توشی نیڤلیجی بوون بوو ژ ئەنجامی سەرھلدانا شەری ناڤخوہ و دابەشبوونا ھەریمی ل سەر دوو ئیدارەیین ئەڤ رەوشە بەرەموام بوو ھەتا سالا 2002. ل سالا 2005 پەرلەمانی ھەرێما کوردستانی ئەکتیڤ بوو ڤە پشتی دەستپنووونا پروسسیا ناستینی دناڤەرا ھەردوو پارتین سەرەکی (پارتی دیموکراتی کوردستان و ئیکەتیا نیشتمانیا کوردستانی) دا ل ھەرێما کوردستانی، و ئەنجامدانا ھلیژارتنن خۆلا دوو، د ھلیژارتنێ دا تەڤایا پارتین سەرەکی بین کوردی ب ئیک لیست پشکدار ببون د ھلیژارتنان دا، لەورا سەرەرای ئەکتیڤ بوونا پەرلەمانی لێ پروسسیا سیاسی و دیموکراسی ھیش یا لەنگ بوو ژبەر نەبوونا ئۆپزسیونەکا بەیز و کارا دناڤ پەرلەمانی دا. ئەڤ رەوشە د ھلیژارتنن سالا 2009 دا گۆھورین ب سەردا ھات ژبەر پەیدا بوونا ئۆپزسیونەکا کارا و بەیز دناڤا پەرلەمانی دا، ھیدی تەڤاھیا پارتین سیاسی ئامازە و گرنگیہەکا تابیەت ب پەرلەمانی و پەرلەمانتاران دا ژ بو جیجیجیکرنا

پرسین فهکولینی:

- کیژان تهمین گونجایترینه ژ بو ئه‌ندامبوونا پهرله‌مانی ل همریما کوردستانا- عیراق؟
- حیوازی دناقبهرا تهمین حیوازی دا و کارتیکرنا وئ ل سهر کاراییا ئه‌ندام پهرله‌مانین کوردستانا عیراقی؟
- کیژان گروپی تهمینی پترترین باومریبا پارتین سیاسی ب دست خوهه دنیینت ل دهمی به‌لاکرا پوستانی پهرله‌مانی دا؟

نارمانجا فهکولینی: نارمانجا فی فهکولینی دیارکرنا باشترین گروپی تهمینییه ژ بو دروستکرنا پهرله‌مانه‌کی کارا و دانا. هه‌روسان هه‌لسه‌نگاندنا کارئ باشترین گروپی تهمینی ژ بو پهرله‌مانی همریما کوردستانا د ههر پینج خولان دا.

میتودئ فهکولینی: د فی فهکولینی دا میتودئ چهندایهتی Quantitative هاتیه بکارئینان. فی فهکولینی دانا بین ههر پینج خولین پهرله‌مانی همریما کوردستانا کومرینه (Data Collection) و شروقه کرینه (Data Analysis) و ئه‌ف داتایه ژ ژیدم رین ره‌سمن و هرگرتینه. ئه‌ف فهکولینه ئیک که‌یسه (Single Case Study) تنها پهرله‌مانی همریما کوردستانا عیراقی فهکولیه.

ستروکتورئ فهکولینی: ئه‌ف فهکولینه بیکه‌هیت ژ پینشگوتتی د مژارا پینشگوتتی دا، مگر تیبیا فهکولینی، پرسیراین فهکولینی، نارمانجا فهکولینی، میتودا فهکولینی هاتیه دیارکرنا. د مژارا ئیکئ دا چوار چووفئ کونسینتییا فی فهکولینی دیار دبیت، مژارا ئیکئ دابه‌ش دبیت ل سهر دوو تهمران: تهمرئ ئیکئ: کارئ پهرله‌مانی ب تیروته‌سه‌لی دیار دکه‌ت. تهمرئ دووئ: که‌نگه‌شه‌یه‌که دهر باره‌یی جورین تهمران. مژارا دووئ: که‌یسا فهکولینی (پینج خولین پهرله‌مانی همریما کوردستانا). مژارا دووئ دابه‌ش دبیت ل سهر پینج تهمران، ههر تهمرکه گریدایی خوله‌کا پهرله‌مانی همریما کوردستانیه. مژارا ئیکئ: **چوار چووفئ کونسینتی:**

تهمرئ ئیکئ: کارئ پهرله‌مانی:

ئه‌گهر دهسته‌ه‌لاتا جیه‌جیه‌کار ئالیی بریاردان و جیه‌جیه‌کرنا ده‌له‌تی بیت، یاسادانه‌ر ئالیی یاسادانانییه. د زمانئ ئینگلیزیدا، یاسادانه‌ر ب (Legislature) ده‌هته نیاسین کو ژ په‌یقا لاتینی یا "Legis" واته (هینان یان دانان) هاتیه. مال و خانیه‌ینت یاسادانانی د بنه‌رمندا ل سهرده‌می شاهین سهرده‌می سهدمیین نافین په‌یدابوون، شاهان پیوپستی ب جقاتان هه‌بوو ژ بو که‌نگه‌شه‌گر و بریاردان ل سهر هنده‌ک بابه‌تان، کو مافی بریاردانی د دهسته‌ه‌لاتا شاهان دابوو، لی وان پیوپستی ب راویژئ هه‌بوو، بو نمونه بریاردان ل سهر زیده‌کرنا یان کیمکرنا باجان یان راگه‌هاندنا شیری و هتد. فان جقاتان کومبوون ب ئاومیه‌کی به‌رده‌وام دکرنا. کومبوون و راویژا فان جقاتان ل دویمه‌یکئ شیوازمکی فهرمی و شمرعی به‌ده‌سه‌ئینا ب تاییه‌ت ل دهمی ئه‌ندامین فان جقاتان ب ئاویه‌کی راسته‌خوه ژ ئالیی گه‌لی فه هاتینه هلیژارتن (Newton & Deth, 2009).

ئالیی یاسادانانی ژئ چهندین پیناسه و کونسینت هه‌نه، کو لگوره‌یی تیگه‌هه‌شتن ژ فله‌سه‌فین سیاسی بین حیوازی هاتینه پینشکیشکرنا. مایکل میزی بو نمونه جقاتا یاسادانانی پیناسه دکه‌ت و هک (کومه‌که، پرانییا جاران ب ئاویئ هلیژارتنی ده‌هته دانان و ب کوم کار دکهن و پرانییا جاران دهسته‌ه‌لاته‌کا فهرمی (ئه‌گهر نهره‌ها) هه‌یه ژ بو دارشتنا یاسایان کو ده‌هته سه‌پاندن ل سهر ئه‌ندامین جقاکئ ل سنوره‌کی سیاسی یا دیارکری (Coghill, Holland, Kinyondo, Lewis, & Steinack, 2012).

فله‌سه‌فا و حکمه‌ت ژ دابه‌شکرنا دهسته‌ه‌لاتی د سیسته‌مین سیاسی بین دیموکراسی دا ژ بو کومنه‌بوونا دهسته‌ه‌لاتی ل ئیک نافه‌ند و دروستکرنا بالانسئ دناقبه‌را دهسته‌ه‌لاتان دا و چاقدی‌ریکرنا دهسته‌ه‌لاتان ژ بو هه‌فدوو فه‌دگهریت. فله‌سه‌فا ژ حیوازییا نهرکان دناف ئورگانین ده‌له‌تی دژ فریه‌غه بو هزارا سیاسی یا نهرستویی، لی بابه‌تی حیوازییا دهسته‌ه‌لاتان یان دابه‌شکرنا دهسته‌ه‌لاتان ب شتیره‌یک زه‌لال بو فله‌سه‌فئ فهره‌سی شارل دئ مونتسکیو فه‌دگهریتی فه کو د پهرتو‌کا (روحئ یاسان) دال سالأ 1748 ب ئاویه‌کی زه‌لال فی چهندئ روون دکه‌ت. هزارا و فله‌سه‌فا سیاسی یا مونتسکیویی ل سهر بنگه‌هه‌کی هاتیه ئافاکرن کو تیدا نهرکی سهرمکی ده‌له‌تان ژ نهرکی یاسادانان، نهرکی جیه‌جیه‌کرنی و نهرکی دادومری پیکه‌هیت، و بو پاراستنا ئازادیان دفیا حیوازی دناقبه‌را دهسته‌ه‌لاتان به‌هته پاراستن (الشرقاوی، 2007، صفحه 111).

پهرله‌مان و هک دهسته‌ه‌لاتا یاسادانانی روله‌کی بنگه‌هین و محومری هه‌یه د هه‌موو سیسته‌مین دیموکراسی دا، ره‌نگه ئه‌گهرئ فی چهندئ ژ بو سرۆشتئ کولیکتیفی پهرله‌مانی فه‌دگهریت، کو سرۆشتئ هه‌ردوو دهسته‌ه‌لاتین دن ل پرانییا سیسته‌مین سیاسی خودان سرۆشته‌کی ئیندی‌فیدواله و هنده‌ک جاران وه‌لاتان به‌ره‌ف دکتاتوریه‌تی فه دبیت. هه‌روه‌ک مونتسکیو دبیزیت ئه‌گهر ئیک کس یان ئیک جقات به‌رپرسیارمینییا دهریخستنا یاسایان و جیه‌جیه‌کرنا یاسایان بگریته ستویی خوه، ره‌نگه بیته هۆکارئ دهریخستنا یاسایان سته‌مکار و جیه‌جیه‌کرنا وان ب ئاویه‌کی سته‌مکارانه. ژ ئالییه‌ک دن فه کومکرنا دهسته‌ه‌لاتا یاسادانان و دادومری ل ئیک جهی دبیه ئه‌گهرئ کونترۆل و ته‌حه‌کومکرنی ل سهر ژایانا تاکه‌سه‌سان چونکه دادومر دبیه یاسادانه‌ر (الشرقاوی، 2007، صفحه 112).

په‌یقا پهرله‌مان ژ ئالیی زمانی فه ژ په‌یقا فهره‌سی Parler هاتیه کو ب رمان (ئاخفتن) ده‌هت. پهرله‌مان بریتیه ژ گروپه‌کا نوینه‌رین هلیژارتی کو هیز و شیانین دانانا یاسایان هه‌نه. هزر و بیروکه‌یا کومبوون و نوینه‌راتییا گه‌لی و پیناژویا یاسادانانی دیروکه‌کا که‌فتار هه‌یه، بو نمونه گه‌له‌ک که‌لتورین دیرین هه‌له‌کفوت و بونه بین کومبوونا سهرکردان هه‌بوینه، پینخه‌مه‌ت که‌نگه‌شه‌کرنا و بریاردانی ل سهر مژارا و بابه‌تین گرنه‌گ و چاره‌نقیس‌ساز. به‌لگه هه‌نه کو ل ههریما میزوپوتامییا 2500 سالان به‌ری نه‌ا کومبوونین ب فی ئاویی هاتینه ریکخستن. هنده‌ک جقاتین ده‌سپینکی خودان گه‌له‌ک ئیلیمینت بین هه‌فتاویئ پهرله‌مانی سهرده‌من ب تاییه‌ت جقاتین ل یونان و رۆما یا که‌فن. ل سالأ 500 ب.ز. یونانین که‌فن جقاته‌ک ب نافئ (ئیکلیسیا- Ecclesia) هه‌بوون کو ل گری فینیکس ل باژاری ئه‌سینا کومبوونین خوه ئه‌نجام ددان، جقاتا نافیری سالی

نهما بکار ئینانا پمیکا پهرلهمان ب ناوایهکی تاییهت و راستهخوه ل سالاً 1236 د کومبوونهکی دا دناڤهرا شاهی ئینگلتر و چند راویژکارین وی هاتیه بکار ئینان، لی ب ناوایهکی پراکتیکی نیکم پهرلهمانی پیکهاتی ژ نوینهرین گهلی ل سالاً 1328 ل بریتانیا دهرکهتیه (Parliamentary Education Office, 2023).

40 جار ان کومبوون، تهڤایا ههڤوه لاتینن نهسینا بین نیر و نازاد (چینا دیموس) مافی پشکداربوونی دفی جقاتی دا ههڤوون، بریار ل دهربارهی بابهتین جودا دهاتن دان ب ریکا دیموکراسییا راستهخوه (Parliamentary Education Office, 2023). ههرومهسال گورمیی ژیدهرین بهردهست، دهستپیک یان پاشخانا نیکمین پهرلهمانا مودیرن دزفریتهڤه بو (the Althing) نهو نهجوومهنا هاتیه دامهزراندن ژ نالیی روونشتانین فایکینگ بین ل نایسلند بهری نزیکی هزار سالان (Newton & Deth, 2009, p. 77).

سمرچاوه: <https://peo.gov.au/understand-our-parliament/history-of-parliament/history-milestones/a-short-history-of-parliament>

جیههچیکار بخوڤه دگیریت ژئ بو پشت راستبوون ژ باشییا بجیهینانی.

4. دانوستاندن: نهف نهرکه پر گرنهگه ل پرانیا دهولتهتین دیموکراسی، گهنهگهشهرنا ههر بابهتهکی ب ژینا گشتی ڤه گریدایی و روژنهڤا جفاکی بییت (ژبلی بابهتین یاسادانانی)، وهک گهنهگهشهرنا بابهتین نابووری، کومه لایهتی، و سیاسهتا ناخوهیی یان دهرهکی کو پهوهندییهکا راستهخو ب وهلاتی ڤه ههبتین. بو نمونه ل پرانیا وهلاتین دیموکراسی راگه هاندنا شهری یان هنارتنا هیزی بو دهرڤه پئویستی ب رهزانهندییا پهرلهمانی ههیه.

5. دانانا بودجی: ژ نالیی تهکنیکی ڤه بهشهکه ژ پروسیسا یاسادانانیه. لی یاسا بودجی گرنهگیهکا تاییهت ههیه چونکه دهستهلاتی ددهته نالیی جیهیچیکار بو کومکرن و خهرجکرنا سامان و داهاتی گشتی. ههرومهسان بریار ددهت ل سهر ترخانکرنا ژیدهرین دارایی و دیارکرنا ریرهوی سیاسهتا نابووری و دارایی یا دهولتهتی.

6. دروستکرن و دامهزراندنا حکومهتان و ستاندنا باوهری ژ حکومهتان: حکومهت د سیستهمین دیموکراسی دا، ژ وان پارتان پیکدهیت نهوین پرانیا کورسی بین پهرلهمانی بریکا دهنگانا گشتی ب دهستخوهڤه ئینابی.

7. چارهسهرکرنا گزندان: د سیستهما ویستمینستیر یا بریتانی هنارتنا گزندان یان ههر داخازییهکا دن یا گشتی ب ریکا ڤی سیستهمی دهینه نهجام دان. لی ب ناوایهکی گشتی د

نهرکین پهرلهمانی ل وهلات و دهولتهتین جودا، دجیوازن. ههر وهلاتهک ب ناوایهکی نهرکین پهرلهمانی خوه دیارکریهه. ب شیویهکی گشتی ل تهڤایا وهلاتین دیموکراسی، پهرلهمان سی نهرکین سهرهکی ههه، بی ههویونا فان نهرکان نه نهرکین بیژین سیستهما ریڤهبرنا ڤی دهولتهتی دیموکراسییه، نهوژی نهرکی نوینهراهیتهکرنی، نهرکی یاسادانانی و نهرکی چاڤدیری. رویرت هازل د ڤهکولینا خوه دا ل سهر پهرلهمانا نوسترالیا و بریتانیا و نیوزلهندا ههفت نهرکین سهرهکی ژ بو پهرلهمانین دیموکراسی دیار دکهت:

1. نوینهراهیتهکرن: واته نوینهراهیتهکرننا بهرژوههندییا گشتی ددهت د پروسیسین بریاردانی دا.
2. یاسادانان: پهرلهمان ب نالیی یاسادانانی بی دهولتهتی دهینه نیاسین، ب ریکا گهنهگهشی و دهریخستنا یاسایان دبیته داریزهری سیاسهتا گشتی، ههرومهسان یاساین سهرهکی دهردنیخیت کو پاشان ب یاساین دن کاروباری سیاسهتا گشتی ریکدنیخیت. ب ریکا لیژنه بین تاییهتمند پهرلهمان گهنهگهشا یاسایان دکهت و شیان ههیه دگهل نالیی پهوهندیار بهشهک یان پرانیا یاسایی پهسهند بکمت یان رمت بکمت.
3. چاڤدیری: نهف نهرکه ههڤواتایه دگهل ڤهکولینی و پرانیا پهرلهمانین دیموکراسی نهف دهستهلاته ههیه ب ریک و ریازین جیواز. نهف نهرکه چاڤدیریکرنا دهستهلاتا

ل سالآ 2009 ناڤی ڤی ژووری ژ ئهجو مهنی نشتمانیا کوردستانا عیراڤی هاته گۆهورین ب پهرلهمانی ههریما کوردستانی-عیراڤ (ئهنجومهنی نیشتمانی کوردستان عیراڤ، 2009). ئهڤ پهرلهمانه ههتا نفیسینا ڤی ڤهکۆلینی پینچ خۆلین پهرلهمانی هاتینه سهرکار:

- خۆلا ئیکهم: ژ سالآ 1992 ههتا سالآ 2005.
- خۆلا دووم: ژ سالآ 2005 ههتا سالآ 2009.
- خۆلا سیهیم: ژ سالآ 2009 ههتا سالآ 2013.
- خۆلا چوارم: ژ سالآ 2013 ههتا سالآ 2018.
- خۆلا پینجهم: ژ سالآ 2018 ههتا سالآ 2022.

پهرلهمانا ههریما کوردستانی وهک ههموو پهرلهمانین دن بین جیهانی چهند وهزیفهین سهرکی ههته کو پینکدهین ژ:

ئیکهم: وهزیفا یاسادانانی

بیگومان وهزیفه و ئهرکی سهرکی بی ههموو پهرلهمانین جیهانی بریتیه ژ وهزیفا یاسادانانی، پرۆسیسا یاسادانانی د چهند قوناعان را دهر باز دبیت، پهرلهمان رۆلهکی مهن د ڤی پرۆسیسی دا ههیه قوناع ژی ئهڤین ل خوارئ نه:

- یهک: پشنیار کرنا پرۆه یاسایان: یاسایا هلبزارتنان یا ئهجو مهنی نشتمانیا ههریما کوردستانی ماف دایه پهرلهمانتاران پرۆه یاسایان پشنیار بکن (بهره ی کوردستانی، 1992).

- دوو: گهنگه شهکرنا پرۆه یاسایان: ههموو پرۆه یاسا بین ژ ئالی پهرلهمانی یان دهسته لاتا چینیکار ڤه دهینه پشنیار کرن، پهرلهمانتاران مافی گهنگه شی و راسته کرنا پرۆه یاسایان ههیه، کو ئهڤ دهسته لاته گرنگه ژ بو یاسادانهران (پهرلهمانی کوردستان - عیراڤ، 2018).

- سئ: رهزامهندی یان رهدکرنا پرۆه یاسایان: هیچ پرۆه یاسایاک نابیه یاسایهکا کارپنکری ههتا پهرلهمان رهزامهندی ب ریکا دهنگدانی ل سهر نهدمت (پهرلهمانی کوردستان - عیراڤ، 2018).

- چوار: دیڤچونا چینیکرنا یاسایان: رۆلی پهرلهمان دگهل دهر ئیخستنا یاسایان تهمام نابیت، بهلکو پهرلهمان رۆلهکی بنگه هین ههیه د پرۆسیسا چاڤدیریا چینیکرنا یاسایان دا (شریف، 2019).

دووم: وهزیفا چاڤدیریکنی

وهزیفا چاڤدیری (وهزیفه یهکا سیاسییه): چاڤدیریا پهرلهمان ئهنجام ددهت ل سهر ههموو دهسته و دهسته لاتان و ب تاییهت دهسته لاتا چینیکار گهلهک گرنگه، چونکی ب ریکا ڤی چاڤدیریکنی پهرلهمان وهک نوینهرئ گهلی چاڤدیریا دهسته لاتا چینیکار دکهت، کو خودان بهرپرسیار مینیه ههمهر دهنگدهرین خوه. یاسادانهرئ کوردستانی چهند ئهرکان ل بواری چاڤدیریکنی داینه پهرلهمانی کو پینک دهین ژ:

1. پرسیارا پهرلهمانی:

پهرهوی ناڤهویا پهرلهمانی ههریما کوردستانی ریکخستنا ڤی ئالی گرنگی چاڤدیریکنی دکهت. پرسیارا پهرلهمانی پشهکا گرنگا کاری پهرلهمانتاریه، دکهڤیته ژیر خانا ئهرکی چاڤدیریکنی دهسته لاتا چینه جیکار. پرسیارا پهرلهمانی بریتیه

تهڤایا سیسته مین دیموکراسی، پهرلهمانتاران ریکین خوه ههته کو گازنده و تکایین خهلی بگه هینینه ئالی پهموندیدار بو گهنگه شهکرنا و چاره سهرکرنا وان بابهمان (Hazell, 2001).

سهر بۆرا هوکرانی ل ههریما کوردستانا عیراڤی پشتی دهرکهننا بریارا جڤاتا ئیمنه ییا نافدهولته یی ژماره 688 ل ریکهڤتی 1991\4\5 دهستپدکتهت، ژ ئهنجاما ڤی بریارئ هیزین ههڤهیمانان ب سهرکرداتییا ویلایمتین ئیکگرتی بین ئهریکا د ئوپراسیونهکی دا گهلی کوردستانا عیراڤی پاراست ژ کارڤه مان و پیکۆلین توله کرنا رژیما به عسی یا عیراڤی (Malanczuk, 1991). ل ریکهڤتی 1991\11\26 پشتی شکهستنا پرۆسیسا دانوستاندنن دناڤهرا بهرمیا کوردستانی و رژیما به عس دا، حکومتا رژیما به عس رابوو ب ڤهکیشانا ههموو سازین دهولتهی ژ ههر سئ پاریزگه هین (دهوک، ههڤلیر، سلیمانی) و هندهک دهڤهرین پاریزگه هین (نهینهوا، دیالا، کرکوک) (Stansfield, Iraq: People, History, Politics, 2007, p. 135)، ڤالاهیهکا سیاسی و هوکرانی ل ڤان دهڤهران دروست بوو و ڤهڤه تیانهک دروست بوو دناڤهرا ڤان دهڤهران و دهڤهرین دن بین عیراڤی دا. لهورا سهرکرداتییا سیاسی یا بهرمیا کوردستانی وهک دهسته لاتا دیفاکتو بریار دا کو دهست ب دامهزراندنا سازین ههرسی دهسته لاتان (یاسادانان، دادوهری، جینیکار) ل ڤان دهڤهران بکتهت، ل ریکهڤتی 1992\4\8 بهرمیا کوردستانی دوو یاسایین گرنگ پهسندکرنا کو پینک دهاتن ژ:

- یاسایا ژمارا ئیک ل سالآ 1992 یا هلبزارتنان ئهجو مهنی نشتمانیا کوردستانا عیراڤی.
- یاسا ژماره دوو ل سالآ 1992 یا هلبزارتنان ریهرئ بزافا رزگار یخوآزا کوردی.

دهسته لاتا یاسادانانی ل ههریما کوردستانا عیراڤی ئیک ژوورییه کو خوه د پهرلهمانا ههریما کوردستانا عیراڤی دا دبیت، ل گۆره ی یاسایا ژماره ئیک یا سالآ 1992. ل سهر بنگه هی ڤی یاسای هلبزارتنان ئهجو مهنی نشتمانیا کوردستانا عیراڤی کو ژ بال لیژنیهکا 15 کهسی هاتبوو نامده کرن و پاشان هاتبوو پهسند کرن ژ بال سهرکردایه تیا بهرمیا کوردستانی ڤه، ئیکهم هلبزارتن بو هلبزارتنان ئهنامین جڤاتا نشتیمانیا کوردستانی هاتن ئهنجام دان ل ریکهڤتی 1992\5\19. ئهجو مهنی ناڤیری ئیکهم کۆمبونا خوه ل ریکهڤتی 1992\6\4 ئهنجام دا، پاشان ئیکهمین کابینه میا حکومتا ههریما کوردستانا عیراڤی ل 1992/7/4 هاته پیکهینان، ل گۆرمی یاسایا ژماره (3) یا سالآ 1992 (Stansfield, Iraqi Kurdistan: Political Development and Emergent Democracy, 2003, pp. 124-137). ب ڤان گافان دهسته لاتا دیفاکتو یا بهرمیا کوردستانی هاته گۆهورین ب دهسته لاتا دیورو (*de jure*) یا حکومتا ههریما کوردستانا عیراڤی، ههموهسان دهر ئیخستنا چهندین یاسایین بنگه هین بو ههریما کوردستانی، ههرچهنده ناڤی ڤان یاسایان (دهستور) نه بوویه، داکو نه بیته ئهگهرئ ترساندننا دهولتهین جیران و ههریمی، و دیارکرنا خواستا کوردستانی بو دهولته سهر بهخوه. دامهزراندنا دهسته لاتهکا سیاسی هلبزارتی ل ههریما کوردستانی بوویه بنگه ههک ژ بو دارشتنا دهستورمکی دیفاکتو ژ بو کیانهکی دیفاکتو سهر بخوه لژی پاراستنا نافدهولتهی.

پرساندنا پهرلهمانتاران جیوازه ژ پرسیارا پهرلهمانی ژ نالیی مهوادی و ئهجامین وان فه. ژ نالیی مهوادیی بابهتی پرسیارن تایهته ب وان پهرلهمانتاران فه ئهوین پرسیارن ئاراسته دکهن، لی پرساندنا پهرلهمانی گریدایی تهفایا پهرلهمانی یه. ژ نالییهکی دیقه بابهتی پرسیارن نایینه هۆکاری نازاندنا بابهتی باومریی ب وهزیری یان وهزارهتی، بهروفاژی فی پرساندنا پهرلهمانی رهنکه بیته ئهگهری نازاندنا بابهتی فهکیشانا باومریی ژ وهزیر و وهزارهتی.

3. لیکولینا پهرلهمانی:

لیکولینا پهرلهمانی دهینه هژمارتن نیک ژ گرنگترین نامراژین پهرلهمانی بو چاقدیریکرنا دهستهلاتا جیجیکار. فهکولهر (سنا عید طارش) د فهکولینا خوه دا نامازه ب وئ چندی ددهت کو چندی پیناسه ژ بو لیکولینا پهرلهمانی ههنه، وهک دهستهلاتهکا چاقدیریکرنا کو دهستور ددهته پهرلهمانان بو دروستکرنا لژنان ژ پهرلهمانتاران ژ بو ئهجام دانا فهکولینی ل سهر سازین دهستهلاتا جیجیکار یان نالیی ئیداری د دهلهتی دا. هندهک هزرماند و یاساناسین دن لیکولینا پهرلهمانی پیناسه دکهن وهک مافی پهرلهمانی ب گههشتن ب وان زانیاریی ئهوین دقین ب ریکهکا راستهوخوه وان بگههینیه راستیان (طارش، ۲۰۲۰).

زیدهباری فی چندی لیکولینا پهرلهمانی چهند خهسلهتین تایهت ههنه وهک: لیکولینا پهرلهمانی نامرازمکی گرنگی چاقدیریکرنا یه، ئهف لیکولینه بریکا لژنه یی همیشی یی پهرلهمانی ب ریکهکا نهراستهوخوه دهینه ئهجامدان بو پیدانا بهرچاقرونیی بو پهرلهمانی ل سهر ئهدهتی حکومتی. هندهک جارن ژ لژنه یی تایهتهمهد ژ پهرلهمانتاران دهینه پیکینان ژ بو فهکولینی ل سهر بابهتهکی تایهت ل سهر ئهدهتی حکومتی یان ههر سارییهکا دن ژ سازی یی دهستهلاتا جیجیکار. ژ همویان گرنگر و بهروفاژی پرسیارا پهرلهمانی، پرساندنا پهرلهمانی، لژنه یا فهکولینا پهرلهمانی مافی گهههشتن ب زانیاریان، بهلگیان و داتیان ههیه ب ئاویهکی راستهوخوه، گازیکرنا بهرپرسین تایهتهمهد ل سهر وئ کهیسی و ههروهسا مافی راویژکرنا دگهل کهسین پسرور د وئ بیافی دا ههیه (المحمدي، ۲۰۲۱).

پهیرهوی نافخوهیا پهرلهمانی ههریما کوردستانی بابهتی لیکولینا پهرلهمانی دناف مادین (47-50) دا شروفه کرییه. ئهف مادین پهیرهوی نافخوهیا پهرلهمانی کوردستانی بابهتین وهک دامهزاندنا لژنه یی تایهتهمهد و ریکار و مهرجین وان، شیانین لژنه یی لیکولینی و گرنگیا ههکاریا دهستهلاتا جیجیکار و بلند کرنا راپورت و پینشیزان ژ بال لژنی فه ژ بو دهستهیا سهروکایهتی یا پهرلهمانی پشتی دوماهیگ هاتا لیکولینی گهگهشه کرییه (شریف، ۲۰۱۹).

4. بهرپرسیارهتیا سیاسی

ئهفه جورئ چوارنیی ژ نامراژین چاقدیریکرنا، کو ژ نالیی پهرلهمانی فه دهینه بکارینان ژ بو چاقدیریکرنا دهستههلاتا جیجیکار. (د. امین فرج شریف) فی جوره چاقدیریکرنا پیناسه دکته وهک مافی پهرلهمانتاران ب پینشیکرنا داخواییهکی ژ بو فهکیشانا باومریی ژ تهفایا کابینا وهزیری (بهرپرسیارهتیا کوم) یان نیک یان پتر ژ وهزیرمکی

ژ پیرابونا پهرلهمانتاران ب داخوایکرنا روونکرنا ژ بهرپرسین جیجیکار ل سهر بابهتهکی کو نهیی زهلاله ژ بو پهرلهمانی یان رایاگشتی. ئهف پرسیاره ب رامانا گوههبارکرنا ناهیت، لی تهنها روونکرنا ل سهر بابهتهکی نهزهلال داکو پهرلهمانتاران بشیت دویچوونا چالاکیا ئیدارا گشتی بکته بریکا دهستهتیخستنا زانیاریان. ههروهسا پرسیارا پهرلهمانی دهینه نیاسین وهک نیک ژ بهربهلاقتترین نامراژین چاقدیرییا پهرلهمانی، ژ بهر چندهایهتی و چوانییا نهو پرسیارین دهینه ئاراسته کرن ژ بو ئهجامین کابینا وهزیری، ههروهسا ژ بهر فرمالبیوونا وان پهرلهمانتاران ئهوین پرسیاران ناماده دکهن و نارستهیی دهستهلاتا جیجیکار دکهن. پرسیارا پهرلهمانی نامرازمکی گلهک گرنگه بو ئویزیسیونا سیاسی، پیرابون ب ئهکی خو وهک ئویزیسیون دناف پهرلهمانی دا ب ریکا نارستهکرنا پرسیاران دشین زانیاریان ل سهر ئهدهتی دهستهلاتی کوم بکهن و کیموکاسیان و شاشیان بو دهنگههوان دیار بکهن (شریف، ۲۰۱۹).

پهیرهوی نافخوهیا پهرلهمانی کوردستانی یی ههوارکریی یی 2018/7/18 مادین (58-67) تهرخان کرینه بو ریکهختنا پرسیارا پهرلهمانی. مادا 58 پرسیارا پهرلهمانی پیناسه کرییه وهک پرسیارا زارمکی یان نفیسهکی ژ بو پیدانا روونکرنا ل سهر بابهتهکی کو دکههینه چوارچووا پسروریا پهرلهمانتاریی نافیری یان ههر بابهتهکی کو ئهوی پهرلهمانتاریی زانیاریی ل سهر نهین یان ژئ حمز دکته دویچوونی بو بکته یان ژئ دقیت بیربوچوونا حکومتی ل سهر بزانیی (پهرلهمانی کوردستان - عیراق، ۲۰۱۸).

ههروهسا یا دیاره کو ئهف ریکاره ب ئاویهکی بهربهلاقت ژ نالیی پهرلهمانتاران فه هاتیه بکار نینان. ل دویف داتا یی بهردهست ل خولا دووی یا پهرلهمانی کوردستانی (58) پرسیارین پهرلهمانی ئاراسته حکومتی هاتینه کرن، لی ل خولا سیی ئهکتیقبوونا پهرلهمانی دیار دبیت ب ئاراستهکرنا (418) پرسیاران ئهوی ژ بهر پهیدابوونا ئویزیسیونا سیاسی ل خولا سیی ساللا ۲۰۰۹ (شریف، ۲۰۱۹).

2. پرساندنا پهرلهمانی

پرساندنا پهرلهمانی جیوازه ژ پرسیارا پهرلهمانی، ژ بهر کو پرساندن ئیلیمینتهکا تاوانبارکرنا تیدا ههیه. پرساندن دهینه ئاراسته کرن ژ نالیی پهرلهمانتارمکی فه بو سهروکی جقاتا وهزیران یان ههر وهزیرمکی د کابینا وهزیری دا ل سهر بابهتهکی گریدایی کاروبارین گشتی فه. پرساندن وهک (د. محمد عبدالرحمن المقاطع) دبیزیت: نامرازمکی کاریگهه د کارین چاقدیریکرنا و دویچوونی دا ژ بو بهرپرسین حکومتی، وهک هشاریهک ل دهمی سهرداچوونی و حسابکرنا ل دهمی ههبوونا کیموکاسیان (شریف، ۲۰۱۹، صفحه ۸۶). پهیرهوی نافخوهیا پهرلهمانی ههریما کوردستانی یا ههوارکریی مادین (68-76) تهرخان کرینه بو شروفهکرنا شهرتومهرجین پرساندن. پرساندن ل مادا 68 هاتیه پیناسه کرن وهک داخاکرن ژئ سهروکی ئهجوومهتی وهزیران یان ههر نیک ژ ئهجامین ئهجوومهتی وهزیران بو پیدانا روونکرنا ل سهر کارناما حکومتی و سهدهمین بریار و رهتار و کارین دکهفته دناف پسروریا وان، پهرلهمانتاران داخوایا پرساندن دکهن (پهرلهمانی کوردستان - عیراق، ۲۰۱۸).

(Representation). ل گۆرمی بیروبوچوونین (کین کۆگهیل) گهنگهشه کرن و نازراندنا هر بابتهکی ژ بلی بابتهین گریدایی ب پروسسین یاسادانانی فه، بودجه و بابتهین گریدایی چاقدیریکرنا دهستهلاتا جیجیکار فه، دجیته دبن خانیا نوینرایتیکرنا راستهقیهیا گهلی و بهرچاقرن و نوینرایتیکرنا بهرژوهندییا گشتی د پروسسیا بریاردانی دا. (Coghill, Holland, Kinyondo, Lewis, & Steinack, 2012)

ژ نالیی بهرپرسیار هتیا سیاسی فه پهرلهمانی کوردستانی ئهرکین مهزن پی هاتینه سپاردن. دگهل دروستبوونا کیانی سیاسی پی هریمما کوردستانی و فهگوهاستن شهرعیهتا شورمشگیری ژ بو شهرعیهتا دامهزراوهیی ل سالآ 1992، پهرلهمان ئیکهمین سازی بوو هاتییه دانان کو نوینرایتیا تهفایا گهلی هریمما کوردستانی بکته. هر ل دهستیکی دامهزینهرین ئهجوومهنی نیشتمانی کوردستانی دیاسا ژماره (1) یا هلبژارتنا ئهجوومهنی دا، بابتهی مهرجهبوونا پهرلهمانی د کاروبارین سیاسی بین هسنتیاردا چهسپاندیه. پهرهوی ئاخوه نیشارته دایه وی چهندی کو پهرلهمان د هریمی دا بلندترین مهرجهعی سیاسی یه (پهرلهمانی کوردستان - عیراق، 2018).

هرهوسا د گهل دامهزراندنا سهروکیهتیا هریمما کوردستانی وهک بلندترین دهستهلاتا جیجیکار ل هریمما کوردستانی و دهستیشانکرنا سهروک مسعود بارزانی وهک سهروکی هریمما کوردستانی ل 2005/6/12 (رئاسه اقلیم کوردستان، بلا تاریخ) ئیکهمین بریار ژ نالیی سهروکی هریمما کوردستانی فه دهرکهفتی پهیوندی ب پهرلهمانی فه ههبوو کو تیدا هاتییه: پهرلهمانی کوردستانی مهرجهعی سیاسی و دهستوری یه ژ بو بریاردان ل سهر بابتهین چارنهقیساز بین خهلی کوردستانا عیراقی و دهستیشانکرنا پهیوهندییا دهستوری د گهل دهستهلاتدارین کومارا عیراقا فیدرالی (شریف، 2019).

پهرلهمانی کوردستانی چهندین بریار و ریکارین گرنگ نهجام داینه وهک:

1. دهرئیخستنا بریارا دهستیشانکرنا پهیوهندییا سیاسی و یاسایی دگهل حکومهتا عیراقی ل سهر بنهمایئ فیدرالیزی کو ب (بیمانا ئیکگرتتا فیدرالی) نافداره، ل گۆرمی بریارا ژماره (12) ل 1992/10/4. (Gunter, 1993)
2. بریارا هژمارتتا روژا فهکیشانا سازیین رژیما بهعسا عیراقی ل ریکهفتی 1992/10/26 وهک روژا دویماهیئ یا جیجیبوونا یاساین حکومهتا سهدام حوسهین ل سهر هریمما کوردستانی، ههروهسان دانپیدان و کارپنکرن ب ههموو یاساین بهری وی ریکهفتی ل هریمما کوردستانی ههیی، هر یاسایهک پستی وی ریکهفتی ژ بهعداد دهریکهفیت گهرکه ژ نالیی ئهجوومهنی نیشتمانی هریمما کوردستانی فه بهیته پهسهند کرن (شریف، 2019).
3. ریفهبرنا ریکارین یاسایی ژ بو دانانا پروژی دهستوری هریمما کوردستانی وهک دهستیشانکرنا لژنه یا نفیسینا دهستوری (شریف، 2019).
4. دهستیشانکرنا چهندین دهستهلاتین گرنگین سیاسی ژ بو پهرلهمانا کوردستانی د پروژا دهستوری هریمما کوردستانی دا، وهک مادا (4) کو دهستهلات دایه پهرلهمانی رهزانهندیی ل سهر یاساین فیدرال بدمته ئهوی دکهفته دهرقهی

(بهرپرسیار هتیا تاکی) کو راستهوخوه دبینه ئهگمیری دهست ژ کارکیشانی یان دوورئیخستنی (شریف، 2019، صفحه 86).

سهبارته فی چهندی یاسا هلبژارتین ئهجوومهنی نیشتمانیا هریمما کوردستانی نیشارتهی ب فی چهندی ددمته کو 1 لسهر (ربع) ئهدامین ئهجوومهنی مافی پیشکیشکرنا داخازی ههیه ژ بو فهکیشانا باومریی ژ دهستهلاتا جیجیکار یان ئیک ژ ئهدامین وی. ئهگمیر ئهجوومهنی بریار دا باومریی ژ حکومهتی یان سهروکی حکومهتی وهربگریته، دفیا ئیکسهر ژ کاری بهیته دوور کرن (شریف، 2019).

سینیهم: وهزیفا دارایی

بابتهین ئابووری و دارایی هههمیشه گرنگیهکا تابیته ههبوویه ژ بو تهفایا دهولتهتان، نهخاسمه دهولتهین خودان سیستهمهکی ئابووری و دارایی پی پیشکتهی، چونکی ئابوور و سیاسهتا دارایی بنگههی سههرکی پی ئیمناهی و خوشگوزهرانی یا ناخوه یه، ههروهسان ئهگمیری سههرکی یه ژ بو زیدهبوونا ههژموونا دهولتهی ل سهر ئاستی پهیوهندیین نافدهولتهی. لهورا پرانیا دهولتهین دیموکرات سیستهمین تابیته ژ بو چاقدیریکرنا دهستهلاتا جیجیکار د بیاقی دارایی و ئابوور بنهجهکرینه، بریکا دانانا سیستهمین چاقدیریی ل سهر داهات و خهرجین دهولتهی. واته دهستهلاتا جیجیکار هاتییه نهچار کرن پروژمیا بودجیا دهولتهی و حیساباتین خیتامی بین خوه پیشکیشی پهرلهمانی بکته ژ بو وهرگرتتا رهزانهندی دارایی کرنی. پهرهوی ئاخوهیا پهرلهمانا هریمما کوردستانی گرنگیهکا تابیته دایه بابتهی بودجی، لهورا پشکهکا تابیته ژ تیکستین پهرهوی هاتییه ترخانکرن ژ بو بابتهی بودجی ب تابیتهی مادین (98-109). گرنگی دان ب بابتهی بودجی پتر زهلال دبیت دهمال (مادا 7 برهگیا سینیهم) پهرهوی ئاخوه نیشارته ب وی چهندی ددمته کو پهرلهمان ناکهفیهته د بیهقهفاندی دهمی بابتهی بودجی گهنگهشه دکته و ب دوماهییک نههیت، نانکو دی وهرز بهردوام بیت ههتا دوماهییکهاتنا کاروبارین گریدایی بودجی فه (پهرلهمانی کوردستان - عیراق، 2018).

چوارهم: بهرپرسیار هتیا سیاسی یان سهرووری

پهرلهمان د سیستهمین دیموکراسی دا نه تهنا ئهرکی یاسادانان و چاقدیریکرنی پی دهیته سپاردن، بهلکو ئهرکهکی سیاسی ژ ی ههیه وهک بلندترین جقات کو نوینرایتیا گهلی دکته. گهنگهشهکرن و بریاردان ل سهر بابتهین هسنتیار و چارنهقیساز ئیکه ژئ گرنگترین وان بهرپرسیارتهتین پهرلهمان. بابتهین گریدایی ب راگههاندنا جهنگی، یان بابتهین گریدایی ب ریکهفتن و پهیماننامین نافدهولتهی. رهنگه ههتا هندهک بابته بهینه گهنگهشهکرن د روونشتین پهرلهمانی دا ژ بو ئالوگورکرنا بیروبوچوونان، بهرچاقری روونی، زهنگین کرنا گهنگهشی و پیدانا ناگههیان ب گهلی دهربارهی بابتهکی ههسنتیار یان بابتهکی بوویه ئهگمیری کریرهکی یان بوویه روژئهف د ناف دهولتهی دا. ئهف روله د ههمی سیستهمین سیاسی بین جیواز دا ب شیویهکی ژ شیوازن هاتییه دهستیشان کرن ژ بو دهستهلاتا یاسادانانی وهک نوینهرین گهلی.

ئهف بابته دکهفیهته د بن خانهیا دوو ئهرکین پهرلهمانی دا، کو پهرلهمان د سیستهمین دیموکراسی دا پی رادین. نهوژی گهنگهشهکرن (Deliberation) و نوینرایتیکرنا

تەمەنی بایلوژی (Biological Age): تەمەنی بایلوژی یان تەمەنی پێگەهشتنا مروڤی، ئەف تەمەنی ب ریکا زانینا ناست و روشا فزیۆلۆجیا سیستەمی ئورگانیزمی مروڤی دەیتە دیارکرن. روشا فزیۆلۆجیا سیستەمی ئورگانیزمی مروڤی دەیتە هەلسەنگاندن نەب روژ و مەه و سالان، بەلکو ب زانینا چوانییا کارکرن دل و دەمارین خوینی، کۆئەندامی هەناسەدان، غودین ئیندوکرینی، بەرگریا لەشی، روشا عەسەبان و هتد. واتە تەمەنی بایلوژی تەمەنی ئورگانیزمی مروڤی دیار دکەت کو رەنگەدانا روشا تەندروستییا وییە. دەستنیشانکرن تەمەنی بایلوژی مروڤی پروسیسەکا زانستییا ئالۆزه (Hamczyk, Nevado, Baretino, Fuster, & Andrés, 2020).

تەمەنی سایکۆلۆژی (Psychological Age): تەمەنی سایکۆلۆژی یان تەمەنی روحی، ئەف تەمەنە ب ریکا هەستکرن مروڤی ب تەمەنی خوە دەیتە زانین، واتە کا مروڤ چوا هەست ب خوە دکەت وەسا تەمەنی وی دەیتە دیارکرن. ئەگەر مروڤ هەست بکەت یی گەنجە و دگۆنجیت دگەل گۆهورین و پیشهاتین ب سەر ژیانە دا دەین واتە گەنجە یی زانینا تەمەنی وی یی کرونۆلۆژی. تەمەنی سایکۆلۆژی کارتیکنەکا مەزن ل سەر مروڤی هەیه، چونکی ب ریکا فی تەمەن مروڤ ستایلی ژيانا خوە، نارمانجین خوە دیار دکەت و شیوازی بزافا خوە دەستنیشان دکەت. تەمەنی سایکۆلۆژی کارتیکنەکا ئیکسەر ل سەر تەمەنی بایلوژی مروڤان دکەت. دەستنیشانکرن فی تەمەنی ب ریکا چەند راهینانین سایکۆلۆژی دەیتە کرن (Symons, 2011).

تەمەنی جفاکی (Social Age): تەمەنی جفاکی واتە دەستکەفتین تاکەکەسان، تەمەنی جفاکی ب ریکا زانینا (پیشە، ستاتوسی جفاکی، بارئ خیزانی، ناستی ئابوری و هتد) دەیتە دیارکرن. واتە تەمەنی جفاکی یی مروڤی دەیتە پیقان ب پروسیسین هەفگرتنا وی دگەل جفاکی و ئەو ئەرکین جفاک ب وی دەسپیریت کول گۆرمی تەمەنی وی یی کرونۆلۆژی هاتینە دەستنیشانکرن و پروگریستین وی یین تاکەکەسی دناڤ جفاکی دا. دیارکرن تەمەنی جفاکی یی مروڤی ژ جفاکەکی بۆ جفاکەکی و ژ تاکەکەسەکی بۆ تاکەکەسەکی دی دەیتە گۆهورین (Symons, 2011).

د فی قەمۆلینی دا قەمۆلەران تەمەنی کرونۆلۆژی بکارئینایە ژ بۆ هژمارتتا تەمەنی پەرلەمانتاران، چونکی ب کارئینا فی تەمەنی پتر دشییت قە قەمۆلینی زانستی بکەت. تەمەنی کرونۆلۆژی مروڤان ب گەلەک رەنگان دەیتە دابەش و پۆلینکرن، ل خوارئ ئیک ژ دابەشکرنان هاتییه روونکرن:

دەستەه لاتین حەسری یین حکومەتا فیدرال. و برگا ئیک ژ مادا (8) کو دبیزیت ئەو ریکەهفتن و پەیماننامەیین نافەهولەتی یین حکومەتا فیدرال ئیمزا دکەت و کارتیکن ل سەر هەرمیا کوردستانی هەیه، دئ ل هەرمی هینە جیبەجیکرن پستی وەرگرتنا رەزامەندییا پەرلەمانی هەرمیا کوردستانی، واتە ئەگەر رەزامەندییا پەرلەمانا هەرمیا کوردستانی ل سەر نەبیت ناهینە جیبجیکرن (لجنة اعادة النظر في مشروع دستور اقليم كوردستان-العراق، 2009).

5. ل گۆرمی یاسایا سەرۆکایەتییا هەرمیا کوردستانی و د ناڤ بەندین گریدایی ب دەستەه لاتین سەرۆکی هەرمیا کوردستانی قە (مادا 10 برگا 10) تەنها پەرلەمانی هەرمیا کوردستانی ماف هەیه ریکە بدەتە هیزین حکومەتا فیدرال بەینە دناڤ سنووری هەرمیا کوردستانی دا. هەر وەسان د (برگا 11) دا دیار دکەت کو سەرۆکی هەرمی شیان نینن هیزین هەرمیا کوردستانی فریکەتە دەرفەمی سنووری هەرمیا کوردستانی بی وەرگرتنا رەزامەندییا پەرلەمانی هەرمیا کوردستانی (ئەنجومەنی نیشتمانی کوردستان-عیراق، 2005).

تەوهرئ دووی: تەمەن و جۆرین تەمەنی:

هەر ژ دایکبونا مروڤی هەتا مرن، تەمەنی ئیک ژ پرسیار و بابەتین هەره هەستیار و بالکیشین ژ بۆ مروڤی وەک تاکەکەس. لەورا مروڤی گەلەک کار ل سەر درێژکرن تەمەنی خوە کرییه و کەتییه د هەفکرییهکا ئەزلی دا دگەل خوەزایی و ئورگانیزمی خوە، پخمەت ب دەست قە ئینانا نەمری یان تەمەن درێژی. هەندەک جاران پتر لۆژیکانە هزر کرییه و مرن وەک پشکەک ژ ژیانە زانییه، لەورا پتر مروڤی کار ل سەر باشترکرن کوالیتییا ژیانە کرییه ل شوبنا درێژکرن تەمەنی. پرسیا تەمەنی ژ بۆ مروڤان یا تیکەلە دگەل ترسەکا ئەزلی ژ مرن و دوماهیک هاتنا ژیانە.

هەمی گافان مروڤ د لنگەریانا دا بوویه ژ بۆ دەستنیشانکرن باشترین تەمەن ژ بۆ پروسیسین بەرەهەئینان و باشترکرن کوالیتییا کاری وی. تەمەنی مروڤی و هژمارتتا وی ب خوە ژ پرسیا نالۆز و فرەهەنگە، بۆ نموونه دوو مروڤین 30 سالی، د هەمان جفاک دا بژین مەرج نینە خوەدان هەمان سەرپۆر و دەستکەفت و روشا ساخەمی و ستاتوسی جفاکی بن، واتە مروڤی گەلەک جۆرین تەمەنی هەنە کو برینیه ژ:

تەمەنی کرونۆلۆژی (Chronological Age): تەمەنی کرونۆلۆژی یی مروڤی ئەو تەمەنە یی د دیکۆمیتان دا نفیسایی، واتە تەمەنی کرونۆلۆژی مروڤی برینیه ژ هژمارتتا (روژ، مەه، سالین) ماویێ ژيانا مروڤی ل سەر ئەردی، واتە دەستنیشانکرن فی تەمەنی چ ئاریشه و ناستەنگی نینن (Hamczyk, Nevado, Baretino, Fuster, & Andrés, 2020).

قوناغین دابەشکرن تەمەنی کرونۆژی

قوناغ	تەمەن
-------	-------

تەمەنی ساڤا (ژ ژدایکبوونی هەتا تەمەنی 28 رۆژی)	قوناغا زارۆکینی:
تەمەنی بچوک (ژ 28 رۆژان هەتا ٣٣ سالی)	
تەمەنی زارۆکینییا دەستیپێکی (ژ سالی ٣ هەتا ٦ سالی)	
تەمەنی پێش قوتابخانی (ژ ٦ سالی هەتا ١٢ سالی)	
تەمەنی سەرماييی یی قوتابخانی (ژ ٦ سالی هەتا ١٢ سالی)	
١٢ سالی هەتا ١٨ سالی	قوناغا هەرزه کاری
١٨ سالی هەتا ٤٤ سالی	قوناغا گەنجاتی
٤٤ سالی هەتا ٦٠ سالی	قوناغا گەهشتنی
٦٠ سالی هەتا ٧٥ سالی	قوناغا بتهمەن بوونی
٧٥ سالی هەتا ٩٠ سالی	قوناغا پیریبوونی
پشتی ٩٠ سالی	قوناغا دانەمەری

پەرلەمانتاران ژێ گەرمک ژ 25 سالی دەستیپێکەن چونکی ژ بەری 25 سالی ماف نینه بین پەرلەمانتار، ژ بەر فاق نەگەران و چەندین ئەگەری ن، فەکۆلەران تەمەنی کرۆنۆلۆژیی پەرلەمانتاران ب فی رەنگی ل خوارئ دابەشکرییە:

د فی فەکۆلینی دا فەکۆلەران گەلمک شیوازی دابەشکرنا تەمەنی بایلۆژی فەکۆلین و گەهشتنا نەجامەکی کو گەرمک دابەشکرناکە تاییەت و جۆدا ژ دابەشکرنا نین دن هەبیت کو تاییەت بیت ب فی فەکۆلینی فە، چونکی سڕۆشتنی چفافی کوردستانی یی جودایە و هەروەسان قوناغین تەمەنی

دابەشکرنا تەمەنی کرۆنۆلۆژیی تاییەت ب فی فەکۆلینی فە

تەمەن	گروپ تەمەنی
ژ 25 سالی هەتا 35 سالی	گروپ تەمەنی گەنج
ژ 35 سالی هەتا 65 سالی	گروپ تەمەنی نافین
سەر 65 سالی دا	گروپ تەمەنی مەزن

جدی و ب هشیاری نژیکی فی پڕۆسێسی بوون. چونکی فەگواستنا دەستەهلاتا دیفاکتو یا بەرمیا کوردستانی بۆ دەستەهلاتەکا دیژورو یا ئوتونومی و هەروەسان گوهورینا شەرعییەتا شۆرەشگیرییا بەریا کوردستانی ب شەرعییەتا یاسایی و دیمۆکراسییا پەرلەمانی کوردستانی پڕۆسێسەکا ناسان و بیریگری و ناستەنگ نەبوو. ژ بۆ پکرنا قالاھییایا سازین حکومەتا عیراقي ل هەریما کوردستانی چیکری و بەرسنگرتنا دورپێچا ل سەر هەریما کوردستانی هاتیە سپاندن ژ ئالی دەولەتین جیران فە، هەروەسان دەر بازبوون ل سەر ناکۆکیین نافخوہ بین پارتین کوردی، باری پەرلەمانی کوردستانی وەک سازییەکا نشتانیا کۆمکەرا هەموو کوردستانیان گەلمک گران کربوو. لەورا پارتین سیاسی بین کوردستانی پیکۆلکرن پەرلەمانەکی ئەکتیف و خوەدان هشیارییەکا سیاسی ئافا بکەن، لەورا باشترین کادر و ستافی خوە شانده پەرلەمانی. ریزمییا پەرلەمانتارین د گروپی تەمەنی نافین دا (ژ 35 سالی هەتا 65

مژارا دووی: کەیسە فەکۆلینی (پینچ خۆلین پەرلەمانی هەریما کوردستانی):

تەوەرئ نیکی: خۆلا نیکی یا پەرلەمانی هەریما کوردستانی عیراقي:

پشکا نیکی: تەمەنی پەرلەمانتاران:

ئیکەم ئەزمونا هلیژارتان و دامەزراندنا سازین دیمۆکراسی ل هەریما کوردستانی عیراقي ل ریکەفتی 1992\05\19 هاتتە ئەجام دان، کو ئیکەم خۆلا پەرلەمانی کوردستانی عیراقي (ژ نھا و پندا دی تەنھا پەرلەمانی کوردستانی هیتە بکارئینان) ژ ئەجامین فاقن هلیژارتان دروست بوو. هەلیەت هەریما کوردستانی ب تاییەتی، عیراق و رۆژەهلاتا نافین بگشتی د قوناغەکا نەسەقامگیر و ئالۆز را دەر باز دبوون، لەورا پارت، بزاف و ریکخراوین سیاسی بین کوردستانی ب گشتی گەلمک

تازهدروستوبوی ب رهنهگهکی سهرکهفتییانه. پیکهاتهیا ته‌مه‌نی یا خۆلا ئیکئی یا پهرله‌مانئی کوردستانی د خشته‌یی ژماره 1 دا دیارکرییه (جامباز و بیرداود، پهرله‌مانتاران خۆلی به‌که‌می پهرله‌مانئی کوردستان- عیراق 1992-2005، 2008):

سالی) بوون ل خۆلا ئیکئی یا پهرله‌مانئی 77,33% بوو. واته پارتین سیاسی و گه‌لی کوردستانی ژی باش دزانین کو سازه‌یه‌کا گرنگا وه‌ک پهرله‌مانئی ئه‌گهر سه‌ریوره‌کا سازی نه‌ییت، گهره‌که پهرله‌مانتار خودان سه‌ریوره‌کا سیاسی و یاسایی یا که‌سایه‌تی بن، ژ بو راگرتنا بالانسئی پخه‌مه‌ت ریڤه‌برنا هه‌ریما

خشته‌یا ژماره 1

فراکسیون	ژماره‌یا پهرله‌مانتاران	ته‌مه‌ن دناڤه‌را 25 بو 35 سال	ته‌مه‌ن دناڤه‌را 35 بو 65 سال	ته‌مه‌ن سهر 65 سالی دا	ته‌مه‌ن نه‌دیار
پارتییا کوردستانی دیموکراتا	50	10%	86%	2%	2%
نیکه‌تییا کوردستانی نشتیمانییا	50	10%	86%	4%	0%
لیستا مؤر	5	40%	60%	0%	0%
سه‌رجه‌م	105	20%	77,33%	2%	0,67%

خۆلا ئیکئی یا پهرله‌مانئی کوردستانی پهرله‌مانتارین خوه بین گروپئی ته‌مه‌نی نافین (ژ 35 سالی هه‌تا 65 سالی) ده‌ستنیشانکرن ژ بو ده‌سته‌یا سه‌روکاتییا پهرله‌مانئی. هه‌له‌به‌ته ئه‌ف چهنده ژی نیشانه‌یه‌یا وی چهنده‌یه‌یا کو پهرله‌مانتارین گروپئی ته‌مه‌نی نافین پتر دشین باومرییا سه‌رکرایه‌تییا پارتین خوه ب ده‌ست خوه‌قه بینن. پیکهاته‌یا ده‌سته‌یا سه‌روکاتییا پهرله‌مانئی کوردستانی د خشته‌یا ژماره 2 و 3 و 4 دا دیارکرییه (پهرله‌مانئی کوردستان - عیراق، بلا تاریخ):

پشکا دووی: ته‌مه‌نی ده‌سته‌یا سه‌روکاتییا پهرله‌مانئی:

سه‌ره‌رای هه‌بوونا ریژه‌یه‌یا 20% ژ پهرله‌مانتارین گروپئی ته‌مه‌نی گهنج (25 سالی هه‌تا 35 سالی) و هه‌بوونا 2% ژ پهرله‌مانتارین گروپئی ته‌مه‌نی مه‌زن (سه‌ر 65 سالی دا)، لی د هلیژارتنا ده‌سته‌یا سه‌روکاتییا پهرله‌مانئی دا، چ پهرله‌مانتار نه‌هاته هلیژارتن ژ بو ده‌سته‌یا سه‌روکاتییا پهرله‌مانئی کو ژ فان هه‌ردوو گروپین ته‌مه‌نی بن. واته هه‌موو پارتین سیاسی بین

خشته‌یا ژماره 2 سه‌روکاتییا پهرله‌مانئی ژ سالآ 1992 هه‌تا سالآ 2000

پۆست	ته‌مه‌ن ل ده‌می وه‌رگرتنا پۆستی	ریژه‌یا نافنجییا ته‌مه‌نی
سه‌روک پهرله‌مان	46 سال	43 سال
جیگرئ سه‌روکئ پهرله‌مانئی	39 سال	
سه‌رئیرئ پهرله‌مانئی	46 سال	

خشته‌یا ژماره 3 سه‌روکاتییا پهرله‌مانئی ژ سالآ 2000 هه‌تا سالآ 2002

پۆست	ته‌مه‌ن ل ده‌می وه‌رگرتنا پۆستی	ریژه‌یا نافنجییا ته‌مه‌نی
سه‌روک پهرله‌مان	53 سال	53.5 سال
جیگرئ سه‌روکئ پهرله‌مانئی نه‌بوو		
سه‌رئیرئ پهرله‌مانئی	54 سال	

خشته‌یا ژماره 4 سه‌روکاتییا پهرله‌مانئی ژ سالآ 2002 هه‌تا سالآ 2005 هیزایی گوتنیه‌یه‌یا کو پۆستی سه‌روکئ پهرله‌مانئی ب هاوبه‌شی ده‌هاته ب ریڤه‌برن:

پۆست	تەمەن ل دەمی وەرگرتنا پۆستی	رێژەیی نافنجییا تەمەنی
سەرۆک پەرلەمان	55 سأل	60.3 سأل
سەرۆک پەرلەمان	70 سأل	
جێگرێ سەرۆکی پەرلەمانی نەبوو		
سکرێتێر پەرلەمانی	56 سأل	

هژمارتن، لەمرا هەموو پارتین پشکار د پەرلەمانی دا پیکۆلی دکن باشتترین پەرلەمانتارین خوه بکنه د لژنه یین هەمیشی دا، ژ بو ئارستەکرنا کارئ دەستەهلاتا یاسادانانی ل گۆری پەیرمو و پرۆگرام و سیاسەتا گشتییا پارتا خوه، و چاقدیری کرنا دەستەهلاتا جیجیکار. سەرەبایی وئ چەندئ 20% ژ پەرلەمانتارین خولا نیکی یا پەرلەمانی هەریم کوردستانی ژ گروپی تەمەنی گەنج (ژ 25 سالی هەتا 35 سالی) بوون، و هەبوونا رێژەیی 2% ژ پەرلەمانتاران کو ژ گروپی تەمەنی مەزن (سەر 65 سالی دا) بوون، لئ هەموو لژنه یین هەمیشی یین خولا نیکی یا پەرلەمانی هەریم کوردستانی ب سەرۆکاتییا پەرلەمانتارین گروپی تەمەنی نافین (ژ 35 سالی هەتا 65 سالی) بوون، واتە ئەف گروپا تەمەنی پتر دشین باورەبیا پارت و نالیین خوه یین سیاسی ب دەست خوه یین. تەمەنی سەرۆک لژنه یین هەمیشی ل دەمی وەرگرتنا پۆستین خوه ل خستەیی ژماره 5 دا دیار کریه

پشکا سین: تەمەنی سەرۆکین لژنه یین هەمیشی یین پەرلەمانی:

لژنه یین هەمیشی یین پەرلەمانی گرنگترین پشک و ئورگانی پەرلەمانی، هەموو ئەرکین پەرلەمانی د فان لژنان را دەر باز دبن. لژنه یین هەمیشی یین پەرلەمانی ب ئەرکی یاسادانانی رادین هەر لژنەیک د بوارئ خوه دا پیداجوونی ژ بو یاسا یی گریدایی بوارئ خوه دکن و پیننیازان ددنه پەرلەمانی ژ بو پیوستییا هەموار کرنئ ئەگەر پیوست بیت یان دەر نیخستنا هەدک یاسا یین نوی. هەروەسان هەر لژنەکا هەمیشی د چوارچووقی بوارئ خوه دا چاقدیری سازین دەستەهلاتا جیجیکار دکت و ئەگەر پیوست کر پرسیاندن و بانگهێشتنا بەرپرسین دەستەهلاتا جیجیکار دکت ژ بو پەرلەمانی، هەروەسان پیداجوونی و فەکۆلینی ژ بو پلان، پرۆگرام، ریکەفتنامە یین دەستەهلاتا جیجیکار دکت. واتە لژنه یین هەمیشی یین پەرلەمانی وەک کاکلکا کارئ پەرلەمانی دەیتە

خستەیا ژماره 5

تەمەنی سەرۆک لژنه ی دبن 35 سالی	تەمەنی سەرۆک لژنه ی دنا فەرا 35 بو 65 سالی دا	تەمەنی سەرۆک لژنه ی سەر 65 سالی دا
	لژنا کاروبارین پشمرگە: 43 سأل	
	لژنا کشتوکال و نافیری: 44 سأل	
	لژنا کاروبارین پەروەردە و خوێندنا بلند: 58 سأل	
	لژنا کاروبارین یاسایی: 48 سأل	
	لژنا پەیمەندییان و کاروبارین و رەوشەبیری: 41 سأل	
	لژنا شارەوانی و فەکو هاستن و گەهاندن: 51 سأل	
	لژنا کاروبارین تەندروستی و کۆمەلایەتی: 60 سأل	
	لژنا ووزە کانزایان و پشەسازی: 43 سأل	
	لژنا ئەشغال و نافەدانکرنی: 36 سأل	
	لژنا کاروبارین نافخو: 41 سأل	
	لژنا پاراستنا مافین نافرمتی: 37 سأل	
	لژنا مافی مروفی: 39 سأل	
	لژنا ئەوقاف و کاروبارین نابنی: 45 سأل	
	لژنا کاروبارین دارایی و نابوری: 40 سأل	

هەبوونا فراکسیون و پارتین جیواز دناف پەرلەمانی و لژنه و دەستەبیا سەرۆکاتییا پەرلەمانی کارئ فراکسیونین پەرلەمانی

پشکا چواری: تەمەنی سەرۆک فراکسیونین پەرلەمانی:

ئیکێ یا پهرلهمانی گهلهک گوهورین ب سهر دا هاتن چونکی هلبژارتنن خولا دووی یی پهرلهمانی گهلهک گیرۆ بوون، ژ بو قورتالبوونی ژ قی ئالوزیی قهکولاران تنها ئیکهم سهرۆک فراکسیون وهک بنگهه وهرگرتینه. تهمهنی سهرۆک فراکسیونان د خشتهیی ژماره 6 دا دیارکریه:

ئالوز دکهن. دناف پهرلهمانی دا سهرۆک فراکسیون گهلهک گرنگه ژ بو ههماهنگیی دناقهرا فراکسیون و ئالی و ان یی سیاسی و ههروهسان ههماهنگیی دناقهرا ئهدامین فراکسیون دال لژنه یین جیواز و نارستهکرنا کار و ان بهرهف نارمانج و پرۆگرامی و ان یی سیاسی قه. سهرۆک فراکسیونین خولا

خشتهیا ژماره 6

فراکسیون	تهمهنی سهرۆک فراکسیون
پارتیا دیموکراتا کوردستانی	55
ئیکهتیا نشیمانییا کوردستانی	50
لیستان مۆر	41

ئهف هلبژارتنه ئیکهم هلبژارتن بوون پشتی ژناقچوونا رژیما بهعس ل عیراقی و هاتنا هیزین ئهمیریکی و ههقهیمانی ناهدولهتی، ههلهته قان روودانان کاریگهریهکا مهزن ل سهر ههموو پرۆسیسا سیاسی کر بوو ل عیراقی بگشتی و کوردستانی ب تایبهتی، ژ بهر قی چهئدی دیار دبیت کو ریژمییهکا مهزن یا پارت و ریکخستن و ئالین سیاسی پشکدار دین د پهرلهمانی ههریما کوردستانی دا جیواز ژ خولا ئیکه. د هلبژارتنن خولا دووی یین پهرلهمانی ههریما کوردستانی دا ژمارهیا کورسیکین پهرلهمانی ههریما کوردستانی هاتنه زیدهکرن و ژ 105 بو 111، ههروهسان 13 لیستین جیواز ههفرکی دکرن ژ بو ب دهست ئیکهتیا دهنگین (1753919) دهنگدرین کوردستانی، کو ژ وان تنها 3 لیستان کارین وهک لیست کورسیکین پهرلهمانی ب دهست خوهه بین (پهرلهمانی کوردستان - عیراق، بلا تاریخ). ئهف لیسته بریتی بوون ژ:

توههری دووی: خولا دووی یا پهرلهمانی ههریما کوردستانا عیراقی:

پشکا ئیکه: تهمهنی پهرلهمانتاران:

خولا دووی یا پهرلهمانی ههریما کوردستانی گهرهک بوو هلبژارتنن و ل سال 1996 هاتبان ئهجام دان، لی ژ بهر

سهرهلدانا شهری براکۆژی و دروست بوونا دوو ئیدارهیی ل ههریما کوردستانا عیراقی ئهف هلبژارتنه نه هاتنه ئهجام دان، بو ماوهیی 9 سالان هاتنه پاشنیخستن. ل ریکهفتی 2005\1\30 ل ههریما کوردستانی 3 هلبژارتن هاتنه ئهجام دان کو بریتی بوون ژ:

- هلبژارتنن پهرلهمانی ههریما کوردستانا عیراقی.
- هلبژارتنن ئهجومهنی نوینهری عیراقی.
- هلبژارتنن جفاتین پاریزگههان.

1. لیستان نشیمانییا دیموکراتا کوردستانی (104 کورسی).
  2. کومهلا ئیسلامیا کوردستانا عیراقی (6 کورسی).
  3. لیستان زحمهتکیشان و سهربخوهییان (1 کورسی).
- پیکهاتهیا تهمهنی یا پهرلهمانی کوردستانی د خشتهیا ژماره 7 دا دیارکریه (روانگهی پهی، بلا تاریخ):

خشتهیا ژماره 7

فراکسیون	تهمهن دناقهرا 25 بو 35 سال	تهمهن دناقهرا 35 بو 65 سال	تهمهن نه دیار
پارتیا دیموکراتا کوردستانی	13.89%	80.56%	5.56%
ئیکهتیا نشیمانییا کوردستانی	5.56%	86.11%	0%
ئیکهتیا توویا کوردستانی	11.11%	88.89%	0%
کومهلا ئیسلامی	16.67%	83.33%	0%

پارتا کۆمونیستا کوردستانی	0%	100%	0%	0%
تورکمان	0%	100%	0%	0%
یه‌کیتی نه‌ته‌وه‌بی دیموکراتی کوردستان	100%	0%	0%	0%
ناشوری\کلدانی\سوریانی	0%	100%	0%	0%
پارتا سۆسیالیستا دیموکراتا کوردستانی	0%	100%	0%	0%
پارتا کریکار و رهنجده‌رین کوردستانی	0%	100%	0%	0%
پارتا زه‌مه‌ت‌کشین کوردستانی	0%	100%	0%	0%
سه‌رجه‌م	13.14%	85.35%	1.01%	0.50%

پشکا دووئ: ته‌مه‌نی ده‌سته‌ییا سه‌رۆکاتییا په‌رله‌مانی:

سه‌ر مه‌رای هه‌بوونا ریژه‌ییا 13.14% ژ په‌رله‌مانتارین گرۆپ ته‌مه‌نی گه‌نج (ژ 25 سالی هه‌تا 35 سالی) دا و هه‌بوونا 0.5% ژ په‌رله‌مانتارین گرۆپ ته‌مه‌نی مه‌زن (سه‌ر 65 سالی) دا، لی د هلبژارتنا ده‌سته‌ییا سه‌رۆکاتییا په‌رله‌مانی دا، چ په‌رله‌مانتار نه‌هاته هلبژارتن ژ بو ده‌سته‌ییا سه‌رۆکاتییا په‌رله‌مانی کو ژ فان هه‌ردوو گرۆپ ته‌مه‌نی بیت. واته هه‌موو پارتین سیاسی بین خۆلا دووئ یا په‌رله‌مانی کوردستانی په‌رله‌مانتارین خوه بین

گرۆپ ته‌مه‌نی نافین (ژ 35 سالی هه‌تا 65 سالی) ده‌ست‌نیشانکرن ژ بو ده‌سته‌ییا سه‌رۆکاتییا په‌رله‌مانی. هه‌لبه‌ته ئه‌ف چهنده ژ نیشانه‌ییا وئ چهنده‌ییا کو په‌رله‌مانتارین گرۆپ ته‌مه‌نی نافین (ژ 35 سالی هه‌تا 65 سالی) پتر دشین باوهرییا سه‌رکرداتییا پارتین خوه بین ب ده‌ست خوهه بین و هه‌روه‌سان دشین باوهرییا هه‌فکارین خوه بین په‌رله‌مانتار ب ده‌ست خوهه بین. پنه‌کاته‌ییا ته‌مه‌نی یا ده‌سته‌ییا سه‌رۆکاتییا په‌رله‌مانی کوردستانی د خشته‌ییا ژماره 8 دا دیارکریه (روانگه‌ی په‌ی، بلا تاریخ):

خشته‌ییا ژماره 8

پۆست	ته‌مه‌ن ل ده‌می وه‌رگرتنا پۆستی	ریژه‌ییا نافنجییا ته‌مه‌نی
سه‌رۆک په‌رله‌مان	56 سأل	55 سأل
جیگرئ سه‌رۆکی په‌رله‌مانی	51 سأل	
سه‌رکتیری په‌رله‌مانی	59 سأل	

پشکا سین: ته‌مه‌نی سه‌رۆکین لژنه بین هه‌میشه‌ی بین په‌رله‌مانی:

ل خۆلا دووئ یا په‌رله‌مانی هه‌ر ئه‌ما کوردستانی جوړه بالانسه‌ک هه‌بوو د ناقه‌را ریژه‌ییا ته‌مه‌نی په‌رله‌مانتاران ب گشتی و دابه‌شکرنا سه‌رۆکاتییا لژنین هه‌میشه‌ی بین په‌رله‌مانی. 13.14% ژ په‌رله‌مانتارین خۆلا دووئ یا په‌رله‌مانی هه‌ر ئه‌ما کوردستانی ژ گرۆپ ته‌مه‌نی گه‌نج (25 سالی هه‌تا 35 سالی) بوون و ریژه‌ییا 0.5% ژ په‌رله‌مانتاران ژ گرۆپ ته‌مه‌نی مه‌زن

(سه‌ر 65 سالی) بوون، ریژه‌ییا سه‌رۆکاتییا فان هه‌ردوو گرۆپین ته‌مه‌نی ژ بو لژنین هه‌میشه‌ی ل خۆلا دووئ دا 14.29% بوو. گرۆپ ته‌مه‌نی نافین (ژ 35 سالی هه‌تا 65 سالی) 85.35% ژ پنه‌کاته‌ییا په‌رله‌مانی پنه‌ک دینان، هه‌روه‌سان ریژه‌ییا سه‌رۆکاتییا وان ژ بو لژنین هه‌میشه‌ی بین په‌رله‌مانی 85.71% بوو. ته‌مه‌نی سه‌رۆک لژنه بین هه‌میشه‌ی ل ده‌می وه‌رگرتنا پۆستین خوه د خشته‌ییا ژماره 9 دیارکریه (به‌ریوه‌ه‌رئیتی راگه‌یاندنی په‌رله‌مانی کوردستان، 2011):

خشتیهیا ژماره 9

ته‌مه‌نی سەرۆک لژنه‌ی دبن 35 سالیی دا	ته‌مه‌نی سەرۆک لژنه‌ی دنا‌فیه‌را 35 بۆ 65 سالیی دا	ته‌مه‌نی سەرۆک لژنه‌ی سەر 65 سالیی دا
لژنا ئەوقاف و کاروبارین ئیسلامی: 31 سال	لژنا کاروبارین پێشمه‌رگه‌یی: 43 سال	لژنا کاروبارین تهن‌دروستی و کۆمه‌لایه‌تی: 65 سال
	لژنا کشتوکال و ئاقدیری: 43 سال	
	لژنا په‌روه‌رده و خویندنا بلند: 42 سال	
	لژنا کاروبارین یاسایی: 60 سال	
	لژنا په‌یوه‌ندییان و کاروبارین و ره‌وشه‌نبیری: 40 سال	
	لژنا شاره‌وانی و فه‌گۆه‌استن و گه‌هاندن و گواسته‌هوه: 64 سال	
	لژنا دارایی و کاروبارین ئابوری: 53 سال	
	لژنا وزه کانه‌زاییان و پێشه‌سازی: 36 سال	
	لژنا ئەشغال و ئا‌ف‌ه‌دان‌کر‌نی: 48 سال	
	لژنا کاروبارین نافخوه: 44 سال	
	لژنا به‌رگه‌یه‌ری ل مافین نافرم‌نی: 58 سال	
	لژنا مافی مرقوی: 52 سال	

پشکا چواری: ته‌مه‌نی سەرۆک فراکسیونی پهرله‌مانی:

دا) بوون، لی دهمی ده‌ست نیشان‌کرنا سەرۆک فراکسیونی هه‌ر شه‌س مه‌زن‌ترین فراکسیونی خۆلا دووی، هه‌موو سەرۆک فراکسیون ژ گروپی ته‌مه‌نی ئاقین (35 سالی هه‌تا 65 سالی) بوون. واته‌ دیسان ئەف گروپی ته‌مه‌نی پتر شییان باوه‌رییا پارت و ئالیین خوه‌ یین سیاسی ب ده‌ست خوه‌فه‌ بین. ته‌مه‌نی سەرۆک فراکسیونی مه‌زن یین خۆلا دووی یا پهرله‌مانی کوردستانی ب فی د خشتیه‌یا ژماره 10 دا دیارکریه:

بالانس ل ده‌ست‌نیشان‌کرنا و ئه‌رک‌دارکرنا سەرۆک لژنه‌ یین هه‌میشه‌یی یین پهرله‌مانی هه‌ر یما کوردستانی ل خۆلا دووی دا هه‌بوو، لی ده‌ست‌نیشان‌کرنا سەرۆک فراکسیونی پهرله‌مانی دا ئەف بالانسه‌ نه‌بوو. سه‌ره‌رای هه‌بوونا رێژه‌ییا 15% ژ پهرله‌مانتارین خۆلا دووی کو ژ گروپی ته‌مه‌نی گه‌نج (ژ 25 سالی هه‌تا 35 سالی) و گروپی ته‌مه‌نی مه‌زن (سه‌ر 65 سالی

خشتیهیا ژماره 10

فراکسیون	ته‌مه‌نی سەرۆک فراکسیونی
پارتییا دیموکراتا کوردستانی	57 سال
ئیکه‌تییا نشتیما‌نییا کوردستانی	44 سال
ئیکگرتوویا ئیسلامییا کوردستانی	39 سال
کۆمه‌لا ئیسلامییا کوردستانا عیراقی	37 سال
یه‌کیتی نه‌ه‌وه‌یی دیموکراتی کوردستان	35 سال
پارتا سۆسیالیستا دیموکراتا کوردستانی	52 سال

دهسته‌ه‌لاتا جیجیکار کو 31 ژ وان پرسیاران نه‌هاتینه به‌سقدان. د ئه‌رکێ چاقدیری دا گروپی ته‌مه‌نی نافین پترترین پرسیار نارسته‌یهی دهسته‌ه‌لاتا جیجیکار کرینه ب رێژیه‌یا %86.21 ژ سه‌رجه‌می پرسیارین هاتینه نارسته‌کرن ژ بو دهسته‌ه‌لاتا جیجیکار دخولا دووی یا په‌رله‌مانی هه‌رێما کوردستانی دا دناقه‌را سالین 2005 هه‌تا 2009. پرسیارین هاتینه نارسته‌کرن ژ بو دهسته‌ه‌لاتا جیجیکار ژ ئالیی په‌رله‌مانتاران قه‌ د خسته‌یه‌یا ژماره 11 دا دیارکریه (جامباز، په‌رله‌مانتاران خولی دووه‌می په‌رله‌مانی کوردستان (2005-2009). پرسیاربارانی حکومه‌تی کوردستان ده‌کهن، (2009):

پشکا پینجی: ته‌مه‌نی په‌رله‌مانتارین پرسیار نارسته‌یهی دهسته‌ه‌لاتا جیجیکار کرین:

ئیک ژ کارین سه‌رکه‌ی و بنگه‌ه‌ین یین په‌رله‌مانی چاقدیرییا دهسته‌ه‌لاتا جیجیکاره، ب مخابنه‌یه ژماره‌یه پرسیاران و پرساندن و بانگه‌یشه‌تن نوینه‌رین دهسته‌ه‌لاتا جیجیکار ژ بو په‌رله‌مانی هه‌رێما کوردستانی یین هه‌ر پینچ خولان به‌رده‌ست نین، ته‌نها ژماره‌یه پرسیارین خولا دووی یا په‌رله‌مانی هه‌رێما کوردستان به‌رده‌ست بوون. ل خولا دووی یا په‌رله‌مانی هه‌رێما کوردستانی ژ (سال 2005 هه‌تا سال 2009) ژ ئالیی په‌رله‌مانتاران قه‌ 58 پرسیار هاتینه نارسته‌کرن ژ بو

خسته‌یه‌یا ژماره 11

ته‌مه‌ن دناقه‌را 25 بو 35 سال	ته‌مه‌ن دناقه‌را 35 بو 65 سال	ته‌مه‌ن سه‌ر 65 سالی دا	ته‌مه‌ن نه‌دیار
3 پرسیار	50 پرسیار	1 پرسیار	4 پرسیار
5.17%	86.21%	1.72%	6.9%

هلبژارتان دا 24 لیست پشکاربوون و 11 لیستان شیبان کورسیکین په‌رله‌مانی ب ده‌ست خوه‌ قه‌ بینه‌ن. هه‌لبه‌ته ژ پیکه‌ته‌یه‌یا په‌رله‌مانی دیار دبیت کو هیدی هیدی هلبژارتان و هه‌فرکییا سیاسی ل هه‌رێما کوردستانی نارسته‌یه‌کی مه‌دنه‌ی و دیموکراسی دگریت و هه‌مه‌رهنگیه‌کا باش د په‌رله‌مانی کوردستانی دا خوه‌یا دبیت ژ ئالیی پارت و ریکخستن و بزاقین سیاسی. ژ ته‌مه‌نی په‌رله‌مانتارین خولا سیی یا په‌رله‌مانی کوردستانی د خسته‌یه‌یا ژماره 12 دا دیارکریه (روانگه‌ی په‌ی، بلا تاریخ):

ته‌وه‌رئ سیی: خولا سیی یا په‌رله‌مانی هه‌رێما کوردستانا عیراقی:

پشکا ئیک: ته‌مه‌نی په‌رله‌مانتاران:

ل ریکه‌فتی 25/07/2009 هلبژارتن ژ بو ده‌ستیشه‌نکرنا سه‌رۆکی هه‌ریمێ و هلبژارتنا په‌رله‌مانتاران ژ بو خولا سیی یا په‌رله‌مانی هه‌رێما کوردستانی هات نه‌جام دان. ئه‌ف هلبژارته د بن چاقدیرییا چاقدیرییا ناخوه و ناقدوله‌تی ب رېقه‌ چوون. د

خسته‌یه‌یا ژماره 12

فراکسیون	ته‌مه‌ن دناقه‌را 25 بو 35 سال	ته‌مه‌ن دناقه‌را 35 بو 65 سال	ته‌مه‌ن سه‌ر 65 سالی دا	ته‌مه‌ن نه‌دیار
پارتیا دیموکراتا کوردستانی	16.13%	77.42%	0%	6.45%
گوران	32.14%	67.86%	0%	0%
ئیکه‌تیا نشیمانییا کوردستانی	16.13%	74.19%	0%	9.68%
ئیکگرتویا ئیسلامیا کوردستانی	0%	100%	0%	0%
کۆمه‌لا ئیسلامی	0%	100%	0%	0%
بزوتنه‌وه‌ی ئیسلامی	50%	50%	0%	0%
لیستا بزاقا دیموکراتا تورکمانان ل کوردستانی	0%	100%	0%	0%

0%	0%	100%	0%	ليستا نهجومهني گهلي کلداني سرياني نائشوري
0%	0%	50%	50%	ليستا رافيدمين
0%	0%	100%	0%	ليستا نهمعان
0%	0%	100%	0%	ليستا نازادي و عدالمتا کۆمهلايمني
0%	0%	100%	0%	ليستا تورکمانين هوليري
0%	0%	100%	0%	ليستا چاکسازيبيا تورکمانی
0%	0%	50%	50%	پارتا سۆسياليسنا ديموکراتا کوردستاني
0%	0%	100%	0%	ليستا سهربخوميان
0%	0%	100%	0%	پارتا نابيندييا کوردستاني
1.3%	0%	85.59%	13.38%	سهرجهم

پشکا دووئ: تهمهني دهستهيا سهروکاتيبا پهرلهمانی:

چهنده ژي نيشانهيا وي چهنديبيه کو پهرلهمانتارين گروپي تهمهني نائين (ژ 35 سالي همتا 65 سالي) پتر دشين باومرييا سهركرداتيبا پارتين خوه ب دهست خوهفه بينن و ههروهسان نهفه نيشانا وي چهنديبيه کو پارت، ريخراو و نالين سياسي پيشومخت هندهک كادرين خوه بين پيشكهفتي ناماده دکهن ژ بو و مرگرتنا فان پۆستان دناق پهرلهمانی دا و پرانييا وان ژ گروپي تهمهني نائين، واته همتا دناق نالين سياسي ژي دا گرنگيهكا مهزن ب كهسین في تهمهني دهن ژ بهر شاهرمزايی و ههيوونا سهربورمكا باش و ئەككتيف بوونا وان دناق سازيبان دا. پنهكهاتهيا تهمهني يا دهستهيا سهروکاتيبا پهرلهمانی کوردستاني د خستهيا ژماره 13 و 14 دا ديارکرييه (روانگهي پهی، بلا تاريخ):

سهر مرای ههيوونا ريژميبا 13.38% ژ پهرلهمانتارين گروپي تهمهني گهنج (ژ 25 سالي همتا 35 سالي) دا، لي د هلبزارتن دهستهيا سهروکاتيبا پهرلهمانی دا، چ پهرلهمانتار نههاتنه هلبزارتن ژ بو دهستهيا سهروکاتيبا پهرلهمانی کو تهمهني وي د بن 35 سالي دا بيت يان سه 65 سالي دا بيت، واته ههموو پارتين سياسي بين خولا سيي يا پهرلهمانی کوردستاني پهرلهمانتارين خوه بين گروپا تهمهني نائين (ژ 35 سالي همتا 65 سالي) دهستنيشانكرن ژ بو دهستهيا سهروکاتيبا پهرلهمانی د ههردو قوناغان دا. ههژي گوتنييه كو سهروکاتيبا پهرلهمانی د خولا سيي دال سهردو قوناغان دابهش ديبت. ههلبهته نهف

خستهيا ژماره 13

قوناغا نيکن:

پۆست	تهمهني ل دهمني وهرگرتنا پۆستی	ريژميبا نافنجيبا تهمهني
سهروک پهرلهمان	55 سال	59 سال
چيگرئ سهروکي پهرلهمانی	59 سال	
سکر تيئر پهرلهمانی	63 سال	

خستهيا ژماره 14

قوناغا دووئ:

پۆست	تەمەن ل دەمی وەرگرتنا پۆستی	رێژەیی نافنجییا تەمەنی
سەرۆک پەرلەمان	61 سأل	60.33 سأل
جیگرئ سەرۆکی پەرلەمانی	56 سأل	
سکرێتیرئ پەرلەمانی	64 سأل	

بوو، واتە تەنھا 5.56% ژ لژنەیین هەمیشەیی بین خۆلا سیی ب سەرۆکاتییا پەرلەمانتارین گروپی تەمەنی گەنج (25 سالی هەتا 35 سالی) بوون. واتە 94.44% ژ سەرۆک لژنە بین هەمیشەیی ژ گروپا تەمەنی نافین (ژ 35 سالی هەتا 65 سالی) بوون، واتە ئەف گروپا تەمەنی پتر دشتین باوەرییا پارت ی ئالیین خوە یی سیاسی ب دەست خوەهە بین. تەمەنی سەرۆک لژنە بین هەمیشەیی ل دەمی وەرگرتنا پۆستین خوە د خشتەیا ژماره 15 دا دیارکریه:

پشکا سیی: تەمەنی سەرۆکین لژنە بین هەمیشەیی بین پەرلەمانی:

سەرەرای وئ چەندی 13.38% ژ پەرلەمانتارین خۆلا سیی یا پەرلەمانی هەریم کوردستانی ژ گروپی تەمەنی گەنج (25 سالی هەتا 35 سالی) بوون، لی تەنھا ئیک لژنەیا هەمیشەیا خۆلا سیی ب سەرۆکاتییا پەرلەمانتارەکی قئ گروپا تەمەنی دا

خشتەیا ژماره 15

تەمەنی سەرۆک لژنە ی دین 35 سالیین دا	تەمەنی سەرۆک لژنە ی دناڤهرا 35 بۆ 65 سالیین دا	تەمەنی سەرۆک لژنە ی سەر 65 سالیین دا
لژنا مافی مروڤی: 35 سأل	لژنا دارایی و کاروبارین ئابوری: 56 سأل	
	لژنا کشتوکال و نافدیری: 59 سأل	
	لژنا پەرورده و فیرکرنا بلند: و توڤژینهوی زانستی: 44 سأل	
	لژنا ناوخوه و ئاسائیش و ئەنجومەنین خوجه: 48 سأل	
	لژنا پاراستنا مافی بکاربەری: 38 سأل	
	لژنا خزمەتگوزاری و شارەوانی و فەگۆهاستن و گەهاندن و گواستنهوه و گەشتوگوزار: 39 سأل	
	لژنا ئافەدانکرئ و نیشتهجیکرئ و هەڤچەر خکرنا گۆندان: 52 سأل	
	لژنا ئەوقاف و کاروبارین ئابینی: 53 سأل	
	لژنا وەرزش و لاوان: 50 سأل	
	لژنا ووزه و سەرچاقین سرۆشتی و پێشەسازی: 47 سأل	
	لژنا بەرگێریکرئ ل مافین ئافرەتی: 36 سأل	
	لژنا کاروبارین کۆمەلایەتی و زارۆک و خیزان: 59 سأل	
	لژنا کاروبارین یاسایی: 64 سأل	
	لژنا دەستپاکي: 59 سأل	
	لژنا کاروبارین تەندروستی و ژینگه: 54 سأل	
	لژنا کاروبارین پێشمەرگەیی وشەهیدان و قوربانیین جینۆسایدئ: 51 سأل	
	لژنا کاروبارین کۆمەلا مەدەنی: 38 سأل	

سەرەرای هەبوونا رێژەیی 13.38% ژ پەرلەمانتارین خۆلا سیی ژ گروپی تەمەنی گەنج (ژ 25 سالی هەتا 35 سالی) بوون، لی ژ 15 سەرۆک فراکسیونان تەنھا ئیک سەرۆک فراکسیون

پشکا چواری: تەمەنی سەرۆک فراکسیونین پەرلەمانی:

ژ گروپین ته‌مه‌نی گهنج (25 سالی هه‌تا 35 سالی) بوو. واته ته‌نه‌ا 6.67% ژ سه‌روک فراکسیونان ژ گروپین ته‌مه‌نی گهنج بوو. 93.33% ژ سه‌روک فراکسیونان ژ گروپین ته‌مه‌نی ناڤین ژماره 16 دا دیار کریهه:

خشته‌یا ژماره 16

ته‌مه‌نی سه‌روک فراکسیون	فراکسیون
38 سال	پارتییا دیموکراتا کوردستانی
48 سال	لیستا کوردستانی
44 سال	گوران
51 سال	نیکه‌تیا نشتیمانییا کوردستانی
44 سال	نیکه‌تیا نشتیمانییا کوردستانی
32 سال	کۆمه‌لا ئیسلامی
39 سال	بزوتمه‌هی ئیسلامی
55 سال	لیستا بزاقا دیموکراتا تورکمانان ل کوردستانی
54 سال	لیستا نه‌نجومه‌نی گه‌لێ کلدانی سریانی ئاشوری
55 سال	لیستا رافیده‌ین
38 سال	لیستا ئه‌رمه‌نان
54 سال	لیستا نازادی و عدالته‌تا کۆمه‌لایه‌تی
52 سال	لیستا تورکمانین هه‌ولیرئ
39 سال	لیستا چاکسازییا تورکمانی
47 سال	پارتا سۆسیالیستا دیموکراتا کوردستانی
	پارتا ئابنده‌یییا کوردستانی

ریکخستن و ئالین سیاسی و ئایدولۆژی بین جیواز بن. د خولا چواری یا په‌رله‌مانی هه‌رێما کوردستانی دا 31 لیستان پشکداری د هلبژارتنان دا کرن، 17 لیستان شیبان کورسیکان ب دهست خوه‌هه‌ بینن. د قی خولا په‌رله‌مانی دا خشته‌یییا سیاسییا کوردستانی گۆه‌ورین ب سه‌ردا ده‌یت و بو ئیکه‌م جار ژ سالا 1992 و مه‌ پارت و ئالییه‌کی دن (گوران) ژ بلی پارتی و نیکه‌تی ریزا دووی ب دهست خوه‌هه‌ دئینیت. پیکه‌ته‌یییا ته‌مه‌نی یا په‌رله‌مانی کوردستانی د خشته‌یا ژماره 17 دا دیار کریهه (په‌رله‌مانی کوردستان - عێراق، بلا تاریخ):

ته‌وه‌ری چواری: خولا چواری یا په‌رله‌مانی هه‌رێما کوردستانا عیراقی: پشکا ئیکه‌تی: ته‌مه‌نی په‌رله‌مانتاران:

ل ریکه‌فتی 2013\09\12 هلبژارتن ژ بو هلبژارتنان په‌رله‌مانتارین خولا چواری هاتنه‌ نه‌جام دان. جار بو جاری هه‌مه‌ره‌نگییا پیکه‌ته‌یییا په‌رله‌مانی هه‌رێما کوردستانی پتر لیده‌هات نه‌ف چهنده ژ دیارده‌یه‌کا سه‌روشتی و ساخه‌مه‌ه د سیسته‌مێن دیموکراسی دا کو نوینه‌رین خه‌لکی ژ پارت و

خشته‌یا ژماره 17

فراسیون	ته‌مهن دناڤه‌را 25 بۆ 35 سال	ته‌مهن دناڤه‌را 35 بۆ 65 سال	ته‌مهن سهر 65 سالی دا	ته‌مهن نه‌دیار
پارتییا دیموکراتا کوردستانی	23.68%	68.42%	0%	7.89%
گوران	33.33%	58.33%	0%	8.33%
نیکه‌تییا نشتیمانیا کوردستانی	21.05%	68.42%	0%	10.53%
نیکگرتویا نیسلامیا کوردستانی	10%	90%	0%	0%
کۆمه‌لا نیسلامی	42.86%	57.14%	0%	0%
بزوتنه‌وه‌ی نیسلامی	0%	100%	0%	0%
لیستا پینشکه‌وتنی تورکمان	50%	0%	0%	50%
لیستا گردبونه‌وه‌ی گه‌لی کلدانی سریان‌ی ناشوری	0%	100%	0%	0%
لیستا رافیدمین	0%	50%	0%	50%
لیستا نهرمعنان	0%	0%	0%	100%
لیستا به‌رمیا تورکمانی	0%	100%	0%	0%
پارتی گه‌شه‌پیدانی تورکمانی	100%	0%	0%	0%
لیستا هه‌ولیرا تورکمانی	0%	100%	0%	0%
لیستا نارسته‌پیدا سنیهم	0%	100%	0%	0%
لیستا نه‌بنا نه‌لنه‌هرین	0%	100%	0%	0%
پارتا سۆسیالیستا دیموکراتا کوردستانی	0%	100%	0%	0%
لیستا نازادی	0%	100%	0%	0%
سهرجه‌م	16.47%	70.13%	0%	13.29%

د خۆلا چواری دا په‌رله‌مانی هه‌رێما کوردستانی گۆهورین ب سهر پینکه‌ته‌پیدا ته‌مهنی یا په‌رله‌مانی دا هات. نیکه‌م جار بوو

پشکا دووی: ته‌مهنی ده‌سته‌پیدا سهرۆکاتییا په‌رله‌مانی:

ریژمییا پهرله‌مانتارین گروپێ ته‌مه‌نی نافین (ژ 25 سالی هه‌تا 35 سالی) گه‌هه‌شته 16.47%، و بۆ ئیکه‌م جار د ده‌سته‌ییا سه‌رۆکاتییا پهرله‌مانی کوردستانی د خه‌شه‌یا ژماره 18 دا دیار کریه (روانگه‌ی په‌ی، بلا تاریخ):

خه‌شه‌یا ژماره 18

پۆست	ته‌مه‌ن ل ده‌می وهرگرتنا پۆستی	ریژه‌ییا نافنجییا ته‌مه‌نی
سه‌رۆک پهرله‌مان	35 سال	42 سال
جیگرێ سه‌رۆکی پهرله‌مانی	59 سال	
سه‌رتیژی ئیکی بی پهرله‌مانی	42 سال	
سه‌رتیژی دووی بی پهرله‌مانی	35 سال	

(سالی) بوون، لی ریژه‌ییا سه‌رۆکاتییا وان ژ بۆ لژنێن هه‌مه‌شه‌یی بین پهرله‌مانی 22.73% بوو. گروپێ ته‌مه‌نی نافین (ژ 35 سالی هه‌تا 65 سالی) 70.13% ژ پیکه‌اته‌ییا پهرله‌مانی پیک دئینات، هه‌روه‌سان ریژه‌ییا سه‌رۆکاتییا وان ژ بۆ لژنه بین هه‌مه‌یشه‌یی بین پهرله‌مانی 77.27% بوو. ته‌مه‌نی سه‌رۆک لژنه بین هه‌مه‌یشه‌یی ل ده‌می وهرگرتنا پۆستین خوه د خه‌شه‌یا ژماره 19 دا دیار کریه (به‌ریه‌یه‌ییا راکه‌یاندنی پهرله‌مانی کوردستان، 2011):

پشکا سین: ته‌مه‌نی سه‌رۆکین لژنه بین هه‌مه‌یشه‌یی بین پهرله‌مانی:

ل خولا چواری یا پهرله‌مانی هه‌ریما کوردستانی جوهره بالانسک هه‌بوو د نافه‌را ریژه‌ییا ته‌مه‌نی پهرله‌مانتاران ب گه‌شتی و دابه‌شکرنا سه‌رۆکاتییا لژنێن هه‌مه‌یشه‌یی بین پهرله‌مانی دا. 16.47% ژ پهرله‌مانتارین خولا چواری یا پهرله‌مانی هه‌ریما کوردستانی ژ گروپێ ته‌مه‌نی گه‌نج (25 سالی هه‌تا 35

خه‌شه‌یا ژماره 19

ته‌مه‌نی سه‌رۆک لژنه‌ی دین 35 سالیین	ته‌مه‌نی سه‌رۆک لژنه‌ی دنافه‌را 35 بۆ 65 سالیین دا	ته‌مه‌نی سه‌رۆک لژنه‌ی سه‌ر 65 سالیین دا
لژنا په‌یوه‌ندییان و کاروبارین ره‌فه‌ندا کوردستانی: 31 سال	لژنا دارایی و کاروبارین نابوری و وه‌به‌ره‌ینان: 40 سال	
لژنا کاروبارین ته‌ندروستی و ژینگه‌ه: 32 سال	لژنا کاروبارین پێشمه‌رگه‌یی وشه‌هیدان و قوربانین جینۆسایدی و زندانین سیاسی: 38 سال	
لژنا مافی مرۆفی: 35 سال	لژنا په‌روهرده و خویندنا بلند و فه‌کولینا زانستی: 45 سال	
لژنا ناوخوه و ناسائیش و نه‌نجومنین خومه‌ه: 26 سال	لژنا کاروبارین یاسایی: 37 سال	
لژنا وه‌رز و لاوان: 27 سال	لژنا وزه و سه‌رچاقین سه‌رۆستی و پێشه‌سازی: 44 سال	
	لژنا ناسه‌وار و خزمه‌تگورازی و شاره‌وانی و فه‌گوه‌هاستن و گه‌هاندن و گواسته‌وه و گه‌شه‌توگوزار: 60 سال	
	لژنا نه‌وقاف و کاروبارین ناینی: 39 سال	
	لژنا ناوچین کوردستانی بین ده‌رفه‌یی ئیداره‌ییا هه‌ریمی: 45 سال	
	لژنا ده‌سته‌پاکی: 43 سال	
	لژنا بازرگانی و پاراستنی مافی به‌کار به‌ر: 52 سال	
	لژنا ره‌وشه‌نبیری و راگه‌هاندن و هونه‌ر: 45 سال	
	لژنا ئا‌فه‌دانکرنی و نیشه‌جی‌کرنی: 42 سال	
	لژنا کاروبارین کۆمه‌لایه‌تی و زاووک و خیزان: 40 سال	

لژنا کاروبارین پهرلهمانی: 40 سال	
لژنا داکوکیکرنی ل مافین نافرمتی : 40 سال	
لژنا کشتوکال و نافذیری و بنداڤ و ناژهداری : 43 سال	
لژنا کاروبارین جفاکی مهدهنی: 39 سال	

پشکا چواری: تهمهنی سهروک فراکسیونین پهرلهمانی:

لیستین سههکی بین خولا چواری یا پهرلهمانی ههریما کوردستانی 86.67% سهروک لیستین وان ژ گروپا تهمهنی نافین بوون (35 سالی ههنا 65 سالی). تهمهنی سهروک فراکسیونین مهزن بین خولا چواری یا پهرلهمانی کوردستانی د خشتهیا ژماره 20 دا دیارکریبه:

دهستنیشانکرنا سهروک فراکسیونین پهرلهمانی دا دیسان پارتین سیاسی پتر باوهری ب پهرلهمانتارین گروپی تهمهنی نافین (ژ 35 سالی بو 65 سالی) ههبوو کو وهک سهروک فراکسیونین خوه ل پهرلهمانی دهستنیشان بکهن. ژ هه 15

خشتهیا ژماره 20

فراکسیون	تهمهنی سهروک فراکسیونی
پارتییا دیموکراتا کوردستانی	36 سال
ئیکهتیا نشتیمانیا کوردستانی	51 سال
گوران	35 سال
ئیکگرتویا ئیسلامیا کوردستانی	38 سال
کومهلا ئیسلامی	45 سال
بزوتنهوهی ئیسلامی	36 سال
لیستا گردبوونهوهی گهلی کلدانی سریانی ئاشوری	56 سال
لیستا رافیدهین	43 سال
لیستا بهرهبیا تورکمانی	43 سال
پارتی گهشهپندانی تورکمانی	35 سال
لیستا ههولنرا تورکمانی	52 سال
لیستا ئارستههیا سئیهه	50 سال
لیستا ئههنا ئهلهههرین	38 سال
پارتا سؤسیالیستا دیموکراتا کوردستانی	43 سال
لیستا نازادی	58 سال

ته‌وه‌ری پینجی: خۆلا پینجی یا په‌رله‌مانی هه‌ریما کوردستانا عیراقی:

پشکا نیکی: ته‌مه‌نی په‌رله‌مانتاران:

مه‌هه‌کان ژبه‌ری شۆره‌شا گهنجین نه‌رازی بین عیراقی (شۆره‌شا تشرینی). هه‌لبه‌ته‌ ئه‌نجامین قان هه‌لزارتنان نه‌ ته‌نها ژ بو‌ ناخوه‌یا کوردستانێ گرنه‌گ بوون به‌لکو فۆکسه‌کا ده‌ره‌کی ل سه‌ر قان هه‌لزارتنان هه‌بوو. ل هه‌لزارتنین سالا 2018 دا 3085461 که‌سان مافی ده‌نگدانی هه‌بوو، لی ته‌نها 1845979 پشکداری د پرۆسیسا ده‌نگدانی کر کو دبینه 59% ژ ده‌نگده‌ران. هه‌روه‌سان 29 لیستان پشکداری د هه‌لزارتنان دا کرن، 16 لیستان شیبیان کورسیکین په‌رله‌مانی ب ده‌ست خوه‌فه بینن. پیکه‌ته‌یه‌یا ته‌مه‌نی یا خۆلا پینجی یا په‌له‌مانی کوردستانێ د خسته‌یا ژماره 21 دا دیارکریبه (په‌رله‌مانی کوردستان - عیراق، 2018):

ل ریکه‌فتی 2018\09\30 هه‌لزارتنین په‌رله‌مانی هه‌ریما کوردستانێ ب ریفه‌ چوون و په‌رله‌مانتارین خۆلا پینجی یا په‌رله‌مانی هه‌ریما کوردستانێ هاتن هه‌لزارتن. ئه‌ف هه‌لزارتنه گه‌له‌ک گرنه‌گ و چاره‌نقیساز بوون چونکی د ده‌مه‌کی گه‌له‌ک هه‌ستیار دا هات بوونه ئه‌نجام دان، ب تایبه‌تی پشته‌ی پرۆسیسا ریفراندمو سه‌ر بخوه‌بوونا هه‌ریما کوردستانێ ل سالا 2017 و ئالۆز بوونا په‌یه‌ه‌ندین به‌غداد-هه‌ولێر، هه‌روه‌سان چهند

خسته‌یا ژماره 21

فراکسیون	ته‌مه‌ن دناقه‌ه‌را 25 بو 35 سال	ته‌مه‌ن دناقه‌ه‌را 35 بو 65 سال	ته‌مه‌ن سه‌ر 65 سالی دا	ته‌مه‌ن نه‌دیار
پارتیا دیموکراتا کوردستانێ	26.67%	68.89%	2.22%	2.22%
ئیکه‌تیا نشتیمانیا کوردستانێ	42.86%	52.38%	0%	4.76%
گۆران	53.85%	46.15%	0%	0%
نه‌وه‌یی نوێ	50%	50%	0%	0%
ئیکگر توو یا ئیسلامیا کوردستانێ	16.67%	83.33%	0%	0%
کۆمه‌لا دادگه‌ری	28.57%	57.14%	0%	14.29%
بزوتنه‌وه‌ی ئیسلامی	0%	100%	0%	0%
هه‌قیه‌مانیا په‌کتی نه‌ته‌وه‌یی	33.33%	66.67%	0%	0%
لیستا ئه‌نجومه‌نی گه‌لی کلدانی سربانی ئاشوری	0%	100%	0%	0%
لیستا رافیدمین	0%	100%	0%	0%
لیستا ئه‌رمه‌نان	0%	100%	0%	0%
به‌رمیا تورکمانیا عیراقی	0%	100%	0%	0%
پارتی چاکسازی تورکمانی	0%	100%	0%	0%
لیستا مله‌ت	0%	100%	0%	0%

لیستا سردم	0%	100%	0%	0%
لیستا نژادی	0%	100%	0%	0%
سمرجه‌م	15.74%	82.78%	0.13%	1.32%

پشکا دووئ: ته‌مه‌نی ده‌سته‌ییا سرۆکاتییا پهرله‌مانی:

گروپئ ته‌مه‌نی مه‌زن (سەر 65 سالیی دا)، لی هه‌موو ئەندامین ده‌سته‌ییا سرۆکاتییا پهرله‌مانی هه‌ریما کوردستانی یین خۆلا پینچئ ژ گروپئ ته‌مه‌نی نافین (ژ 35 سالی هه‌تا 65 سالی) بوون. پیکه‌ته‌ییا ته‌مه‌نی یا سرۆکاتییا پهرله‌مانی کوردستانی یا خۆلا پینچئ د خسته‌یا ژماره 22 دا دیارکریبه (روانگه‌ی به‌ی، بلا تاریخ):

د خۆلا پینچئ دا ده‌سته‌ییا سرۆکاتییا پهرله‌مانی هه‌ریما کوردستانی فه‌گه‌رییا وه‌ک به‌ری و زال بوونا گروپئ ته‌مه‌نی نافین (ژ 35 سالی هه‌تا 65 سالی). واته سهره‌رایه هه‌بوونا 15.74% ژ پهرله‌مانتارین گروپئ ته‌مه‌نی گه‌نج (ژ 25 سالی هه‌تا 35) و هه‌روه‌سان هه‌بوونا 0.13% ژ پهرله‌مانتارین

خسته‌یا ژماره 22

پۆست	ته‌مه‌نی ل ده‌می وه‌رگرتنا پۆستی	ریژه‌ییا نافنجییا ته‌مه‌نی
سەرۆک پهرله‌مان	41 سال	41 سال
جیگرئ سەرۆکئ پهرله‌مانی	42 سال	
سکرته‌یرئ پهرله‌مانی	40 سال	

پشکا سین: ته‌مه‌نی سەرۆکین لژنه یین هه‌میشه‌ییا یین پهرله‌مانی:

پهرله‌مانی 35.29% بوو. گروپئ ته‌مه‌نی مه‌زن کو 0.13% ژ پیکه‌ته‌ییا پهرله‌مانی پیکدئینان لی ریژه‌ییا سرۆکاتییا وان ژ بو لژنه‌یین هه‌میشه‌ییا یی پهرله‌مانی 5.88% بوو. هه‌روه‌سان گروپئ ته‌مه‌نی نافین (ژ 35 سالی هه‌تا 65 سالی) 82.78% ژ پیکه‌ته‌ییا پهرله‌مانی پیک دئینات، لی ریژه‌ییا سرۆکاتییا وان ژ بو لژنین هه‌میشه‌ییا یین پهرله‌مانی 64.71% بوو. ته‌مه‌نی سەرۆک لژنه یین هه‌میشه‌ییا ل ده‌می وه‌رگرتنا پۆستین خوه د خسته‌یا ژماره 23 دا دیارکریبه:

ل خۆلا پینچئ یا پهرله‌مانی هه‌ریما کوردستانی جوهره بالانسه‌ک هه‌بوو د ناقه‌ه‌را ریژه‌ییا ته‌مه‌نی پهرله‌مانتاران ب گشتی و دابه‌شکرنا سرۆکاتییا لژنین هه‌میشه‌ییا یین پهرله‌مانی دا. 15.74% ژ پهرله‌مانتارین خۆلا چوارئ یا پهرله‌مانی هه‌ریما کوردستانی ژ گروپئ ته‌مه‌نی گه‌نج (ژ 25 سالی هه‌تا 35 سالی) بوون، لی ریژه‌ییا سرۆکاتییا وان ژ بو لژنین هه‌میشه‌ییا یین

خسته‌یا ژماره 23

ته‌مه‌نی سەرۆک لژنه‌ی دبن 35 سالیی دا	ته‌مه‌نی سەرۆک لژنه‌ی دنافه‌ه‌را 35 بو 65 سالیی دا	ته‌مه‌نی سەرۆک لژنه‌ی سەر 65 سالیی دا
لژنا کاروبارین یاسایی: 30	لژنا دارایی و کاروبارین ئابوری: 48 سال	لژنا کاروبارین پیشمه‌رگه‌ی: 67 سال
لژنا ده‌قه‌رین کوردستانی یین ده‌رقه‌ی ئیداره‌ییا هه‌ریمی: 32	لژنا کشتوکال و ئافدیری: 48 سال	
لژنا وزه و سامانین سروشتی و پیشه‌سازی و بازارگانی: 34 سال	لژنا په‌روه‌ده و خویندنا بلند و فه‌کولینا زانستی: 37 سال	
لژنا روشه‌نبیری و کومله‌گه‌ها مه‌دمنی و وه‌رزش و لاوان: 29 سال	لژنا کاروبارین شه‌هیدان و جینۆساید و زیندانین سیاسی: 45 سال	
لژنا ده‌سته‌ییاکین: 32 سال	لژنا په‌یوه‌ندییان و ره‌فه‌ندا کوردی: 39 سال	
لژنا نافه‌دانکرئی و وه‌به‌ره‌ینانی: 28 سال	لژنا شاره‌وانی و فه‌گۆه‌استن و گه‌هاندن و گه‌شت و گوزار: 46 سال	

لژنا کاروبارین تهندروستی و ژینگهه و مافی بهکار بهر: 61 سال	
لژنا نهوقاف و کاروبارین ناینی: 38 سال	
لژنا کاروبارین کۆمهلایهتی و داکۆکی ل مافین مروڤی: 59 سال	
لژنا نافخوه و ئاسائیش و ئهنجومهنین خوجه: 44 سال	
لژنا داکۆکیرنی ل مافین ئافرهتی: 53 سال	
لژنا کاروبارین پهرلهمانی و سکاان: 52 سال	

پشکا چواری: تهمهنی سهروک فراکسیونین پهرلهمانی:

کوردستانی 100% سهروک لیستی وان ژ گروپی تهمهنی ناڤین بوون (35 سالی ههتا 65 سالی) واته ههموو سهروک فراکسیون ژ گروپی تهمهنی ناڤین بوون ل خولا پینچنی یا پهرلهمانی ههریما کوردستانی. تهمهنی سهروک فراکسیونین مهزن بین خولا پینچنی یا پهرلهمانی ههریما کوردستانا د خشتهیا ژماره 24 دا دیار کریه:

د دهستنیشان کرنا سهروک فراکسیونین پهرلهمانی دا دیسان پارتین سیاسی پتر باوهری ب پهرلهمانتارین گروپی تهمهنی ناڤین (ژ 35 سالی بو 65 سالی) ههبوو کو وهک سهروک فراکسیونین خوه ل پهرلهمانی دهستنیشان بکهن. ژ ههر 15 لیستی سهرهکی بین خولا پینچنی یا پهرلهمانی ههریما

خشتهیا ژماره 24

فراکسیون	تهمهنی سهروک فراکسیونی
پارتییا دیموکراتا کوردستانی	37 سال
ئیکهتیا نشتیمانیا کوردستانی	48 سال
گوران	57 سال
نهوی نوئ	36 سال
ئیکگرتوویا ئیسلامیا کوردستانی	49 سال
کۆمهلا دادگری	48 سال
ههڤهپهیمانییا یهکیتی نههوی	59 سال
لیستا ئهنجومهنی گهلی کلدانی سربانی ئاشوری	38 سال
لیستا رافیدین	46 سال
لیستا نههمنان	47 سال
بهههیا تورکمانیا عیراقی	40 سال
پارتی چاکسازی تورکمانی	40 سال
لیستا ملهت	59 سال

لیستا سهردهم	55 سأل
لیستا نازادی	61 سأل

پروژه یاسا ژ نالیی پهرلهمانتارین گروپی تهمنی گنج (ژ 25 سالی همتا 35 سالی) هاتینه پیشکش کرن کو دبیته 9% ژ پروژه یاسایین د فی خولا دا هاتینه پیشکش کرن. پهرلهمانتارین گروپی تهمنی مهن (سهر 65 سالیی دا) خوه نیک پروژ یاسا ژ ی پیشکش نهکرینه د فی خولی دا. گروپی تهمنی نافین چالاکترین و کارترین گروپی تهمنییه کو 25 پروژ یاسا پیشکشکرینه کو دینه 37% ژ سهرجهمی پروژ یاسان بین هاتینه پیشکش کرن. ههمو پروژ یاسا بین ل خولا پینجی یا پهرلهمانی کوردستانی هاتینه پیشکش کرن د خشتهیا ژماره 25 دا دیارکرییه:

پشکا پینجی: تهمنی پهرلهمانتارین پروژ یاسا پیشکشیی پهرلهمانی کرین:

ههمو پروسیسین گریدایی ب یاسادانانی فه گریدایی ژ کارین ههر سهرهکی بین پهرلهمانتارانن، پیشنیاز کرن، ههموار کرن، جاقدیرییا جیجیکرنا یاسایان ژ نالیی دهستهلاتا جیجیکرئی فه و هند. کارابوون و نه کارابوونا پهرلهمانتاری د قان پروسیسان دا نیشانا کارابوون و نه کارابوونا وییه د ئهرکی پهرلهمانتاریی دا. ل گورهی داتابین ل بهر دهست، د خولا پینجی یا پهرلهمانی کوردستانی دا 67 پروژ یاسا هاتینه پیشکش کرن، تنها 9

خشتهیا ژماره 25

سأل	سهرجهمی پروژ یاسان	تهمنی دنافیهر 25 بو 35 سأل	تهمنی دنافیهر 35 بو 65 سأل	تهمنی سهر 65 سالی دا	حکومت	سهرؤکایهتی ههریم	نالین دن
2019	22	2	16	0	2	0	2
2020	4	1	1	0	2	0	0
2021	28	3	8	0	6	1	10
2022	13	0	0	0	1	0	12
سهرجهم	67	6	25	0	11	1	24
ریژه	9%	37%	0%	17%	1%	36%	

بوون، لی ل سالا 2019 38.1% ژ پهرلهمانتارین هیچ مؤدهخله نهکرین و پیشکاری د چ گنگهشه و ناخفتنان دا نهکرین ژ فی گروپی تهمنی بوون، ههروهسان ل سالا 2020 50% ژ پهرلهمانتارین هیچ مؤدهخله نهکرین و پیشکاری د چ گنگهشه و ناخفتنان دا نهکرین ژ فی گروپی تهمنی بوون، ل سالا 2021 27.27% ژ پهرلهمانتارین هیچ مؤدهخله نهکرین و پیشکاری د چ گنگهشه و ناخفتنان دا نهکرین ژ فی گروپی تهمنی بوون. واته پهرلهمانتارین گروپی تهمنی گنج (ژ 25 سالی همتا 35 سالی) نه چالاکترین گروپ بوو و کیمترین پیشکاری د گنگهشه و دانوستاندین پهرلهمانی دا کرینه. نامارین پهرلهمانتارین بیدهنگی پاراستین د خولا پینجی یا پهرلهمانی کوردستانی دا خشتهیا ژماره 26 دا دیارکرییه:

پشکا شهشی: پهرلهمانتارین ههمو وهرزی یاسادانانی بیدهنگی پاراستین و هیچ موداخلهک نهبووین.

ل گورهی مادا (66) ژ فی پهرهوی نافخوهیی پهرلهمانی کوردستانی پهرلهمانتاری ژ بلی مافی گنگهشا یاسایان ههیه بهلکو مافی پیشنیازا گنگهشهکرنا بابهتکئی گشتی ژ ی ههیه (پهرلهمانی کوردستان - عیراق، 2018) کو ب فی ریکا پهرلهمانتار گهرکه مینبهر پهرلهمانی بکاربینیت و ئیکتیف بکمت ژ بو گنگهشهکرنا پرس و بابهتین گرنگ یی روژنهفا کوردستانی و جیهانی و فوکسا جفاکی بکیشیته سهر قان بابهتان. ههلبهته ناخفتن و پیشکاری پهرلهمانتاران د قان گنگهشان دا چالاکی و کاراییبوونا وی دیار دکمت. ل گورهی داتابین تنها 15.74% ژ پهرلهمانتارین خولا پینجی گروپی تهمنی گنج

خشتهیا ژماره 26

سأل	وهرزی یاسایی	سهرجهم	تهمنی دنافیهر 25 بو 35 سأل	تهمنی دنافیهر 35 بو 65 سأل	تهمنی سهر 65 سالی دا
-----	--------------	--------	----------------------------	----------------------------	----------------------

1	10	7	18	بوهار	2019
0	2	1	3	پایز	
0	0	1	1	بوهار	2020
0	1	1	2	پایز	
1	13	4	18	بوهار	2021
0	2	2	4	پایز	

هه‌لبه‌ته ده‌یته پینشینی‌کرن کو گه‌نج و لای پتر ره‌هوان بن و پتر فان نامرازین نوی بکاربینن ژ نقشین کهفن، لی ب مخابنیقه ل گوره‌یی داتابینن ل بهر ده‌ست 78% ژ پهرله‌مانتارین گروپیی ته‌مه‌نی گه‌نج (ژ 25 سالیی هه‌تا 35 سالیی) ل سه‌ر پروڤایلی خوه ل سایتی فهرمی بی پهرله‌مانی کوردستانی ئیمیل خوه دیار نه‌کریه، هه‌روه‌سان پرانییا ژماره بین تله‌فونی بین ل سه‌ر پروڤایلی وان هه‌یی نه ل به‌رده‌ستن. ژماره‌بیا پهرله‌مانتارین خولا پینجی یا پهرله‌مانی کوردستانی بین گروپیی ته‌مه‌نی (25 سالی بو 35 سالی) ئیمیلی خوه ل سه‌ر پروڤایلی خوه ل سایتی فهرمی پهرله‌مانی کوردستانی دیارکری د خشته‌یا ژماره 27 دا دیارکریه:

پشکا هفتی: پهرله‌مانتارین ته‌مه‌نی وان د بن 35 سالیی دا و دیارکری نامرازین په‌یوه‌ندی‌کرنی (ئیمیل):

پهرله‌مانتاران نه به‌س ل ده‌می ده‌نگدان و هلبژارتنان پیویستی ب ده‌نگده‌ر و گه‌لی هه‌یه، به‌لکو گه‌رکه ل پشتی هلبژارتنان ژی هه‌ر لینک و په‌یوه‌ندییا وان دگه‌ل گه‌لی یا به‌رده‌وام بیت، هه‌لبه‌ته ل چه‌رخیی 21 نه‌ف چه‌نده گه‌له‌ک سانا‌هیتیر و له‌زتر ده‌یته نه‌نجام دان، ژ به‌ر هه‌بوونا نامرازین په‌یوه‌ندیی ل به‌رده‌ستی هه‌موویان. ئیک ژ گرنگترین و فهرمیترین نامرازین په‌یوه‌ندیی بکار ئینانا پو‌ستا نه‌ل‌کتر و نییه (ئیمیل) کوب فی ریکی ده‌نگده‌ر دکارن گله و گازنده بین خوه بگه‌هینن پهرله‌مانتار و نوینه‌رین خوه و بکه‌فنه د په‌یوه‌ندییه‌کا فهرمی دا دگه‌ل وان.

خشتهیا ژماره 27

پارت و نالیی سیاسی	ژمارا نه‌ندام پهرله‌مانین تهمه‌نی وان د بن 35 سالیی دا	ژمارا نه‌ندام پهرله‌مانین تهمه‌نی وان د بن 35 سالیی دا نیمیلیی خوه دیار نه‌کری	رئزه
پارتی دیموکراتی کوردستان	12	10	83%
یه‌کیتی نیشتمانی کوردستان	9	9	100%
بزوتنه‌وی گوران	7	7	100%
نه‌وی نوئ	4	2	50%
کۆمەڵی دادگەری کوردستان	3	0	0%
یه‌کگر تووی نیسلامی کوردستان	1	1	100%
بزوتنه‌وی نیسلامی	0	0	0%
لیستی سەردەم	0	0	0%
لیستی نازادی	0	0	0%
پێکهاته‌کان	2	0	0%
سەرجه‌م	38	29	76%

ده‌نه‌نجام

پرسیار پێشکشی ده‌سته‌لاتا جیجیکار کرینه کو 86% ژ سەرجه‌می پرسیارین هاتینه نارسته‌کرن ژ بو ده‌سته‌لاتا جیجیکار ژ پهرله‌مانتارین فی گروپی بوون. د ده‌مه‌کی دا ته‌نها 5.17% ژ سەرجه‌می پرسیارین هاتینه نارسته‌کرن ژ بو ده‌سته‌لاتا جیجیکار ژ پهرله‌مانتارین گروپی تهمه‌نی گه‌نج (ژ 25 سالی هه‌تا 35 سالی) بوون. و هه‌روه‌سان ته‌نها 1.72% ژ سەرجه‌می پرسیارین هاتینه نارسته‌کرن ژ بو ده‌سته‌لاتا جیجیکار ژ پهرله‌مانتارین گروپی تهمه‌نی مه‌زن (سەر 65 سالی دا) بوون.

د ئه‌رکی نوینه‌رایه‌تیکرنی دا ژ هه‌روه‌سان گروپی تهمه‌نی نافین (ژ 35 سالی هه‌تا 65 سالی) کارترین و نه‌کئیتترین گروپی تهمه‌نییه، کو ژ ئیکه‌م هلبژارتن هه‌تا نه‌ا شیبانه پترترین باوه‌ریا ده‌نگه‌ران ب ده‌ست خوه‌هه‌ بینن، ل گوره‌ی داتایی ل به‌ده‌ست 80.23% ژ سەرجه‌می هه‌موو پهرله‌مانتارین هه‌ر پینچ خولین پهرله‌مانی کوردستانی ژ گروپی تهمه‌نی نافین بوون. ته‌نها 15.74% ژ سەرجه‌می هه‌موو پهرله‌مانتارین هه‌ر پینچ خولین پهرله‌مانی کوردستانی ژ گروپی تهمه‌نی گه‌نج بوون. و 0.64% ژ سەرجه‌می هه‌موو پهرله‌مانتارین هه‌ر پینچ خولین پهرله‌مانی کوردستانی ژ گروپی تهمه‌نی مه‌زن بوون. 3.09% ژ سەرجه‌می هه‌موو پهرله‌مانتارین هه‌ر پینچ خولین پهرله‌مانی کوردستانی تهمه‌نی وان یی دیار نینه.

پهرله‌مانتارین گروپی تهمه‌نی نافین پتر دشین د ناڤ پهرله‌مانی دا پۆستان وهر بگرن. ژ خولا ئیککی هه‌تا نه‌ا 10 پهرله‌مانتار بووبینه سه‌روک پهرله‌مان 9 ژ وان ژ گروپی تهمه‌نی نافین بوون، ته‌نها 1 ژ گروپی تهمه‌نی گه‌نج بووی. هه‌روه‌سا ژ ژ خولا ئیککی هه‌تا نه‌ا 6 پهرله‌مانتار بووبینه جیگرئ سه‌روکی پهرله‌مانی، هه‌موو ژ ی ژ گروپی تهمه‌نی نافین بووین. ژ خولا

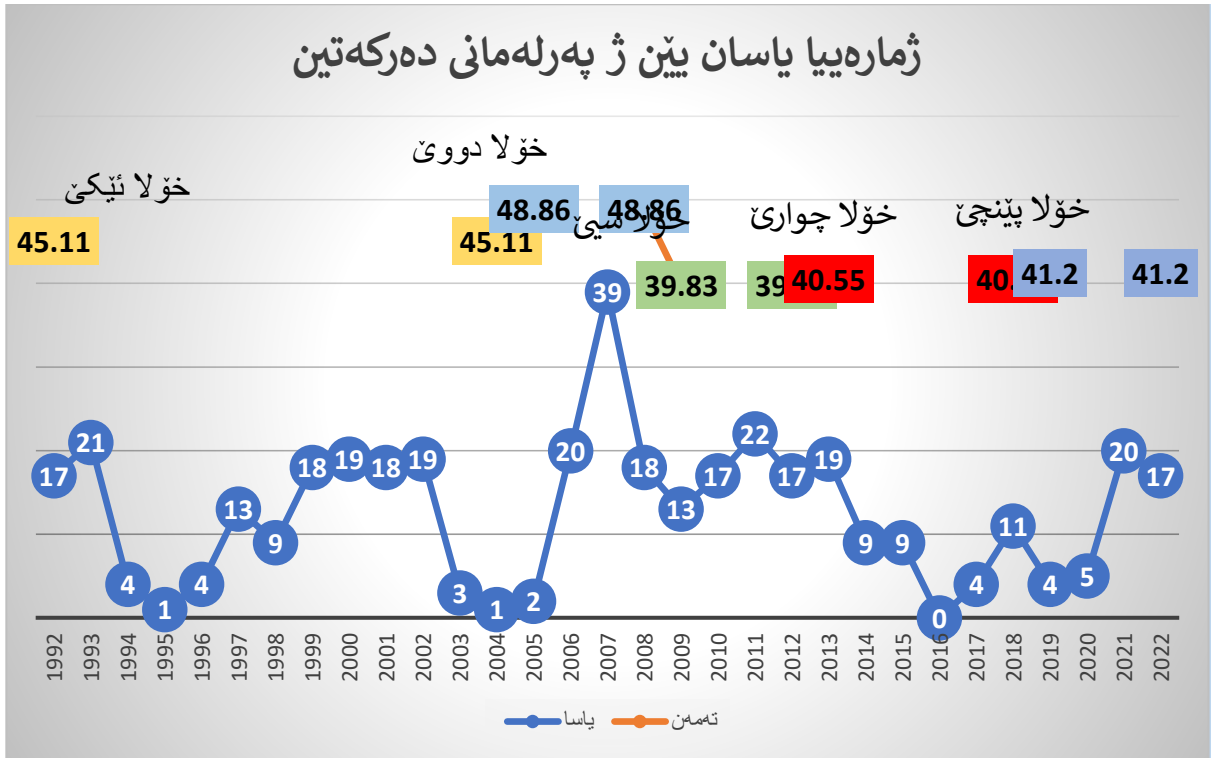
فی فه‌کولینی ته‌که‌ز کریبه‌ل سه‌ر تهمه‌نی پهرله‌مانتارین هه‌ریمه‌ کوردستانا عیراڤی، هه‌روه‌سان داتایی هه‌موو پهرله‌مانتارین هه‌ر پینچ خولان کۆمکریبه و فه‌کولینه‌کا هویر نه‌نجام دایه‌ل سه‌ر تهمه‌نی پهرله‌مانتاران، تهمه‌نی نه‌ندامین ده‌سته‌یا سه‌روکاتییا پهرله‌مانی، سه‌روکاتییا لژنه بین هه‌میشه‌یی بین پهرله‌مانی، سه‌روک فراکسیونین پهرله‌مانی. پشتی کۆمه‌کرا داتایان ژ ژیده‌رین ره‌سه‌ن دیار دبیت کو گروپا تهمه‌نی نافین (ژ 35 سالی هه‌تا 65 سالی) پتر ژ هه‌ردوو گروپی دن بین تهمه‌نی دشین ئه‌رکین سه‌ره‌کی بین پهرله‌مانی (یاسادانان، چاڤدیریکرن، نوینه‌رایه‌تیکرن) جیجیکه‌ن، بو نمونه ئه‌رکی یاسادانان د خولا پینجه‌م یا پهرله‌مانی هه‌ریمه‌ کوردستانی دا پهرله‌مانتارین تهمه‌نی نافین (ژ 35 سالی هه‌تا 65 سالی) 37% ژ سەرجه‌می پروژیه‌یاساین هاتینه پێشکیشکرن ژ بو پهرله‌مانی ژ فی گروپی تهمه‌نی بوون. د ده‌مه‌کی دا ژ نالیی پهرله‌مانتارین گروپا تهمه‌نی گه‌نج فه (ژ 25 سالی هه‌تا 35 سالی) ته‌نها 9% ژ پروژیه‌یاساین هاتینه پێشکیشکرن بین فی گروپا تهمه‌نی بوون. هه‌روه‌سان پهرله‌مانتارین گروپا تهمه‌نی مه‌زن (سەر 65 سالی دا) 0% ژ پروژیه‌یاسان هاتینه پێشکیشکرن بین فی گروپی بوون. واته د ئه‌رکی یاسادانانی دا پهرله‌مانتارین گروپا تهمه‌نی نافین نافین (ژ 35 سالی هه‌تا 65 سالی) پترترین پروژه پێشکیشی پهرله‌مانی کرینه پتر به‌ر هه‌مدار بوون ژ بو پروسیسا یاسادانانی.

د ئه‌رکی چاڤدیریکرنی دا پهرله‌مانتارین گروپی تهمه‌نی نافین (ژ 35 سالی هه‌تا 65 سالی) کارترین و نه‌کئیتترین گروپا تهمه‌نی بوویه، بو نمونه د خولا دووی یا پهرله‌مانی هه‌ریمه‌ کوردستانی، پهرله‌مانتارین گروپا تهمه‌نی نافین پترترین

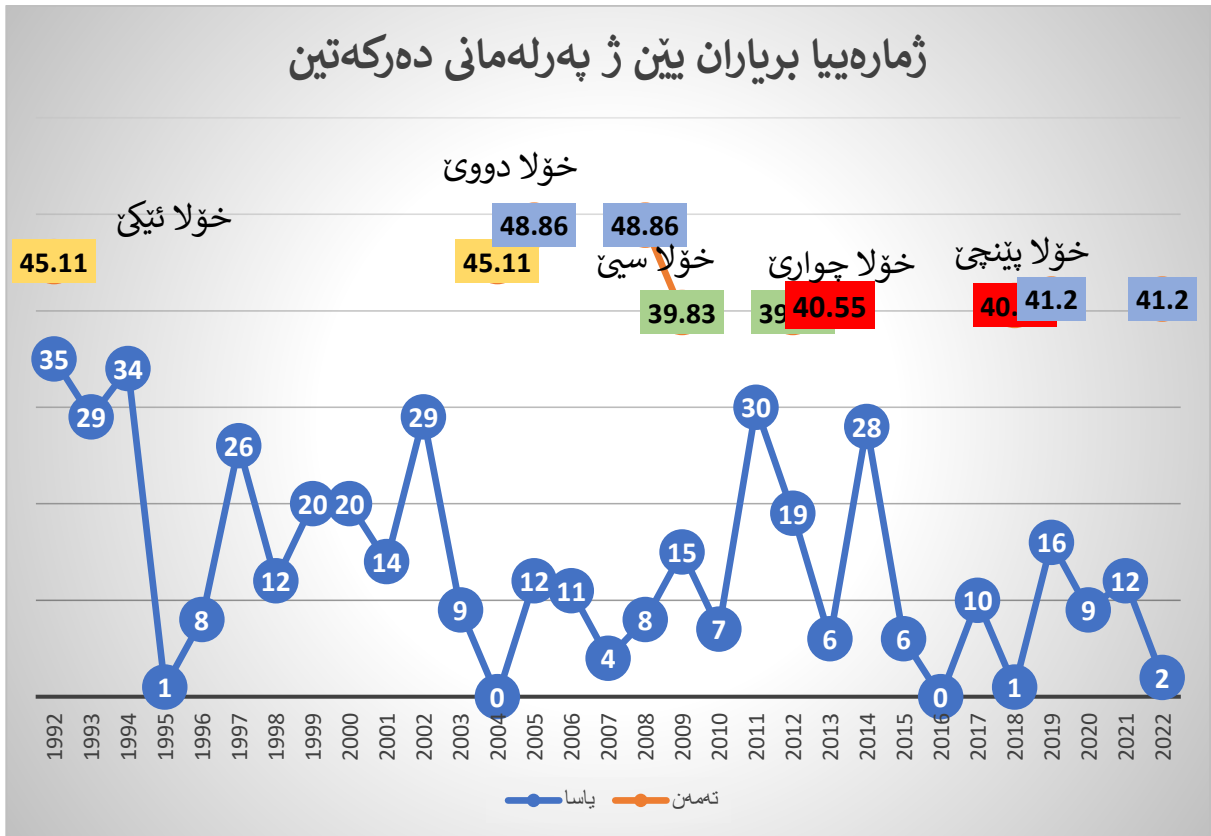
پوستان د ناف پەرلهمانيدا و نوينهرايهتيكرنا نهريندايين وان. د دياگرامي ژماره 1 و دياگرامي ژماره 2 دا ديار دبیت کو ريزهيا نافتجي يا هموو پەرلهمانتارين هر پينچ خولا دکهفيتها د خانهيا گروپي تهمني نافتين دا، واته گهلي زي پتر کهسانين گروپي تهمني نافتين ب نوينهرين خوه دهلبزيرين. وهک نمونه دياگرامي 1 ديار دکمت کو خولا دووي يا پەرلهماني ريزهيا نافتجيا تهمني وان 48.86 سالييه و پترترين ياسا دقي خوليدا هاتينه دهرنيخستن. ديسان دي خولا نيكي يا پەرلهماني ريزهيا نافتجيا تهمني وان 45.11 سالييه پترترين بريارين پەرلهماني دهرنيخستيه

نيكي همتا نها 9 پەرلهمانتار بووينه سكرتيرين پەرلهماني 8 ژ وان ژ گروپي تهمني نافتين بووينه تهنها 1 ژ گروپي گنج بوو. هر وهسان ژ خولا نيكي همتا نها 87 پەرلهمانتار بووينه سهرۆك لژنه بين هميشهيي 72 ژ وان ژ گروپي تهمني نافتين بوون، 13 ژ گروپي تهمني گنج بوون، تهنها 2 ژ گروپي تهمني معزن بوون. هر وهسان ژ خولا نيكي همتا نها 54 سهرۆك فراکسيوني معزن دهست بكار بوونه، 50 ژ وان ژ گروپي تهمني نافتين بوون، تهنها 4 سهرۆك فراکسيون ژ گروپي تهمني گنج بوون، هيچ سهرۆك فراکسيونهك ژ گروپي تهمني بير نهبوويه، واته پارت و ناليين سياسي پتر باوهری ب کهسانين گروپي تهمني نافتين همنه ژبو وهرگرتنا

دیگرا ماین ژماره 1

دیگرا ماین ژماره 2

Hamczyk, M. et al., 2020. Biological Versus Chronological Aging. Journal of the American College of Cardiology, 75(8), pp. 919-930.

Hazell, R., 2001. The Challenges Facing our Parliaments: How can we improve their performance?. Australasian Parliamentary Review, 16(2), pp. 5-26.

Jeydel, A. & Taylor, A., 2003. Are Women Legislators Less Effective? Evidence from the U.S. House in the 103rd-105th Congress. Political Research Quarterly, 56(1), pp. 19-27.

Malanczuk, P., 1991. The Kurdish Crisis and Allied Intervention in the Aftermath of the Second Gulf War. EJIL, Volume 2, pp. 114-131.

سى: نامهین ماستهین

المحمدي، آ. ط، 2021. ممارسة مجلس النواب العراقي لصلاحياته الدستورية بين النص والواقع: (دراسة مقارنة). عمان-اردن: جامعة الشرق الوسط.

چوار: ژیدهرین نهنته رنیتین

France24, 2017. Iraq's Kurdish parliament approves September 25 independence referendum. [Online] Available at: <https://www.france24.com/en/20170915-iraq-kurdish-parliament-approves-september-25-kurdistan-independence-referendum> [Accessed 2 December 2023].

Inter-Parliamentary Union, 2023. National Parliaments. [Online] Available at: <https://www.ipu.org/national-parliaments> [Accessed 2 December 2023].

Parliamentary Education Office, 2023. A short history of Parliament. [Online] Available at: <https://peo.gov.au/understand-our-parliament/history-of-parliament/history-milestones/a-short-history-of-parliament/#:~:text=The%20word%20'parliament'%20comes%20from,go%20back%20thousands%20of%20years> [Accessed 10 September 2023].

Parliamentary Education Office, 2023. Locations of the origins of the concepts of parliament. [Online] Available at: <https://peo.gov.au/understand-our-parliament/history-of-parliament/history-milestones/a-short-history-of-parliament> [Accessed 13 December 2023].

بهره ی کوردستانی، 1992. یاسای ژماره (1) یاسای ههلبژاردنی نهجو مهنی نیشتمانی کوردستان. [متصل]

Available at: <https://www.parliament.krd/media/14358/yasay-zhmaral-y-saly-1992.pdf> [تاریخ الوصول 3 كانون الأول 2023].

پهرله مهنی کوردستان - عیراق، 2008. یاسای ژماره (16) ی سالی 2008 یاسای پهسندکردنی دهستوری ههریمی کوردستان. [متصل]

Available at: <https://payinstitute.org/wp->

لیستا ژیدهران

نیک: پهتووک

پهتووکین کوردی

بهریو پهتووکین راکه باندنی په له مهنی کوردستان، 2011. کار و چالاکی لیژنه کانی په له مهنی کوردستان: خولی دووه می ههلبژاردنی په له مهنی کوردستان 2005-2009. ههلبژ: چاپخانه شههاب.

جامباز، ط، 2009. په له مهناترانی خولی دووه می په له مهنی کوردستان (2009-2005) په سیاریاری حکومته کوردستان دهکن. ههلبژ: چاپخانه شههاب.

جامباز، ط. و پیرداود، ن، 2008. په له مهناترانی خولی په کمه می په له مهنی کوردستان-عیراق 1992-2005. ههلبژ: چاپخانه شههاب.

پهتووکین عهره ی

الشرفاوی، س، 2007. النظم السياسية في العالم المعاصر. القاهرة: جامعة القاهرة.

شريف، أ. ف، 2019. الحكم الصالح في اقليم كردستان: دراسة في المقومات والمعوقات (1992-2013). اربيل: مطبعة هيفي.

پهتووکین ئینگلیزی

Newton, K. & Deth, D., 2009. Foundations of Comparative Politics. Cambridge: Cambridge University Press.

Stansfield, G., 2003. Iraqi Kurdistan: Political Development and Emergent Democracy. London: Routledge Curzon.

Stansfield, G., 2007. Iraq: People, History, Politics, Cambridge: Polity Press.

Symons, K. D., 2011. Psychological Age. In: Encyclopedia of Child Behavior and Development. Boston: Springer.

دوو: گوڤارین زانستی

گوڤارین عهره ی

طارش، س. ع، 2020. التحقیق البرلمانی: دراسة مقارنة. القاهرة: المجلة القانونية (مجلة متخصصة في الدراسات والبحوث القانونية).

گوڤارین ئینگلیزی و سکویاس

Bailer, S. & Ohmura, T., 2017. Exploring, Maintaining, and Disengaging—The Three Phases of a Legislator's Life. Legislative Studies Quarterly, 43(3), pp. 493-520.

Coghill, K. et al., 2012. The functions of Parliament: reality challenges tradition. Australasian Parliamentary Review, 27(2), pp. 55-70.

Gunter, M., 1993. A de facto Kurdish State in Northern Iraq. Third World Quarterly, 14(2), pp. 295-319.

Hájek, L., 2019. Effects of age and tenure on MPs' legislative behaviour in the Czech Republic. The Journal of Legislative Studies, 25(4), pp. 553-575.

:Available at
https://payinstitute.org/perleman/xulekani_parlaman/x2-perleman/x2-sarokayati-parlaman.html
[تاریخ الوصول ۲۰ تشرین الأول ۲۰۲۳].

روانگهی په‌ی، بلا تاریخ فراکسیونه‌کانی خولی دووم. [متصل]

:Available at
https://payinstitute.org/perleman/xulekani_parlaman/x2-perleman/fraksionekan2.html
[تاریخ الوصول ۲۵ تشرین الأول ۲۰۲۳].

روانگهی په‌ی، بلا تاریخ فراکسیونه‌کانی خولی سیه‌می په‌رله‌مان. [متصل]

:Available at
https://payinstitute.org/perleman/xulekani_parlaman/x3-perleman/fraksionekan3.html
[تاریخ الوصول ۵ تشرین الثاني ۲۰۲۳].

رئاسة اقلیم کوردستان، بلا تاریخ عن رئاسة اقلیم کوردستان. [متصل]

:Available at
<http://krp.org/arabic/pdisplay.aspx?sm=nmPFmqe=V29s>
[تاریخ الوصول ۱۸ اب ۲۰۲۳].

• لجنة اعادة النظر في مشروع دستور اقليم كوردستان-العراق، ۲۰۰۹. مشروع دستور اقليم كوردستان - العراق. [متصل]
:Available at
<http://krp.org/arabic/pdisplay.aspx?sm=krjUxmdh=10>
[تاریخ الوصول ۱۸ اب ۲۰۲۳].

• نه‌جومه‌نی نیشتمانی کوردستان عراق، ۲۰۰۹. یاسای ژماره (۲) ی سالی (۲۰۰۹): یاسای هه‌موارکردنی چواره‌می یاسای هه‌لبژاردنی نه‌جومه‌نی نیشتمانی کوردستان عراق ژماره (۱) ی سالی ۱۹۹۲ هه‌موارکراو. [متصل]
:Available at
<https://payinstitute.org/wp-content/uploads/2017/12/2-4.pdf>
[تاریخ الوصول ۱ كانون الأول ۲۰۲۳].

• نه‌جومه‌نی نیشتمانی کوردستان-عراق، ۲۰۰۵. یاسای سه‌روکایه‌تی هه‌رمی کوردستان-عراق. [متصل]
:Available at
<https://payinstitute.org/wp-content/uploads/2017/12/1.pdf>
[تاریخ الوصول ۱۲ كانون الأول ۲۰۲۳].

[content/uploads/2017/12/16-2.pdf](https://payinstitute.org/uploads/2017/12/16-2.pdf)
[تاریخ الوصول ۲ كانون الأول ۲۰۲۳].

په‌رله‌مانی کوردستان - عراق، ۲۰۱۸. میژووی هه‌لبژاردنی خولی پینجه‌م 2018. [متصل]

:Available at
<https://www.parliament.krd/about-/parliament/parliament-terms/term-5>
[تاریخ الوصول ۵ تشرین الثاني ۲۰۲۳].

په‌رله‌مانی کوردستان - عراق، ۲۰۱۸. هه‌مواری سالی ۲۰۱۸ ی په‌یره‌می ناوخوی په‌رله‌مانی کوردستان. [متصل]

:Available at
<https://payinstitute.org/uploads/pdf/peyrew2018.pdf>
[تاریخ الوصول ۳ كانون الأول ۲۰۲۳].

په‌رله‌مانی کوردستان - عراق، بلا تاریخ سه‌روکایه‌تی خولی به‌که‌م. [متصل]

:Available at
<https://www.parliament.krd/mps/previous-presidency/presidency-term1>
[تاریخ الوصول ۱ أيلول ۲۰۲۳].

په‌رله‌مانی کوردستان - عراق، بلا تاریخ میژووی هه‌لبژاردنی خولی چواره‌م ۲۰۱۳. [متصل]

:Available at
<https://www.parliament.krd/about-/parliament/parliament-terms/term-4>
[تاریخ الوصول ۶ تشرین الثاني ۲۰۲۳].

په‌رله‌مانی کوردستان - عراق، بلا تاریخ میژووی هه‌لبژاردنی خولی دووم 2005. [متصل]

:Available at
<https://www.parliament.krd/about-/parliament/parliament-terms/term-2>
[تاریخ الوصول ۱۰ تشرین الثاني ۲۰۲۳].

روانگهی په‌ی، بلا تاریخ سه‌روکایه‌تی په‌رله‌مان (خولی سیه‌م). [متصل]

:Available at
https://payinstitute.org/perleman/xulekani_parlaman/x5-perleman/x5-sarokayati-parlaman.html
[تاریخ الوصول ۱۰ أيلول ۲۰۲۳].

روانگهی په‌ی، بلا تاریخ سه‌روکایه‌تی په‌رله‌مان (خولی دووم). [متصل]

THE EFFECT OF AGE ON THE PERFORMANCE OF MEMBERS OF THE PARLIAMENT OF THE KURDISTAN REGION OF IRAQ, 1992-2022

ABSTRACT:

The biological age of Human beings influences the activities and tasks assigned to each person. Additionally, age plays a significant role in the performance of parliaments. Within this framework, the age of parliamentarians is closely linked with parliamentary performance in multiple ways; experience and skills, true representation, knowledge, and physical and technical abilities. Most parliaments in democratic societies have two primary functions: legislation and oversight, and the age of parliamentarians directly impacts the fulfillment of these two functions. Parliament is one of the most important institutions in the political system of any democratic state. Therefore, it is essential to identify which age group is the most effective and efficient to perform the tasks assigned to members of the parliament. This research focuses on the five parliamentary terms of the Iraqi Kurdistan parliament from 1992 when the first election took place until 2022. During this period, five elections have been conducted in the Kurdistan Region of Iraq. Moreover, all three aforementioned age groups have been elected in a variety of numbers in those parliamentary terms. By examining the composition of all five terms of the Iraqi Kurdistan parliament in terms of the age group of parliamentarians, this research aims to identify which age group is the most active and efficient in terms of execution of essential parliamentary functions. By comparing data from all five parliamentary terms of the Iraqi Kurdistan parliament with a special focus on the fifth parliamentary term elected in 2018, this research hypothesizes that the Middle Age group of parliamentarians has been the most effective and efficient in the parliament of the Iraqi Kurdistan Region throughout its existence.

KEYWORDS: Age group, Democracy, Parliament, Kurdistan region, Skills, Oversight, Legislation.

تأثير العمر على أداء أعضاء برلمان إقليم كردستان العراق، 1992-2022

المخلص:

يؤثر العمر البيولوجي للفرد على الأنشطة والمهام الموكلة له. إذ العمر له تأثير على أداء البرلمانات. وفي هذا الإطار، يرتبط عمر البرلمانيين ارتباطاً وثيقاً بالأداء البرلماني بطرق متعددة منها الخبرة والمهارات والتمثيل الحقيقي والمعرفة والقدرات البدنية والفنية. لذا فإن معظم البرلمانات في المجتمعات الديمقراطية لها وظيفتان أساسيتان: (التشريع والرقابة) وبهذا يؤثر عمر البرلمانيين بشكل مباشر على تحقيق هاتين الوظيفتين. وعليه، يعد البرلمان من أهم المؤسسات في النظام السياسي لأي دولة ديمقراطية، إذ لا بد من تحديد الفئة العمرية الأكثر فعالية وكفاءة لأداء المهام الموكلة إلى أعضاء البرلمان. بناءً على ذلك ركز البحث على الفترات البرلمانية الخمس لبرلمان كردستان العراق منذ عام 1992 عندما جرت الانتخابات الأولى وحتى عام 2022. وخلال هذه الفترات، أجريت خمس انتخابات في إقليم كردستان العراق. علاوة على ذلك، فقد تم انتخاب جميع الفئات العمرية الثلاث المذكورة أعلاه بأعداد مختلفة في تلك الفترات البرلمانية. من خلال دراسة تكوين جميع الدورات الخمس لبرلمان كردستان العراق من حيث الفئة العمرية للبرلمانيين، يهدف البحث إلى تحديد الفئة العمرية الأكثر نشاطاً وكفاءة وفاعلية من حيث تنفيذ المهام البرلمانية الأساسية. من خلال مقارنة البيانات من جميع الفترات البرلمانية الخمس لبرلمان كردستان العراق مع التركيز بشكل خاص على الدورة البرلمانية الخامسة المنتخبة في عام 2018، يفترض البحث بأن مجموعة برلمانيي ذات الفئة العمرية المتوسطة كانت ولا تزال الأكثر فعالية وكفاءة ونشاطاً في برلمان كردستان العراق منذ تشكيلها في عام 1992 وحتى عام 2022.

كلمات الدالة: الفئة العمرية، الديمقراطية، البرلمان، إقليم كردستان، المهارات، الرقابة، التشريع.